

#1

LATIN AMERIKA

Årgang 20 - Juni 2015
Latin-Amerikagruppene i Norge

Omstridte gruver, norske penger

Innhold

Radioaktiv gruvedrift under norsk flagg	4
Itataia-gruven i større perspektiv	8
Internasjonal motstand mot atomkraft	9
Sølvets forbannelse	10
Gruvedrift i konflikt med urfolks rettigheter	12
Kobberkrigen	15
Turné for solidaritet og rettferdighet	22
Din korrespondent	24
Honduras	24
Capoeira	32
Eduardo Galeano	34

På forsiden

Seks dager i uken går mennene inn i tinngruvene i Llallagua i Bolivia. De går inn i det varme, mørke fjellet med hjelm, lykt, støvler, og bærer selv ut steinene som metallet må utvinnes fra. På innsiden av gruvegangen står en fryktinngytende figur: *El Tio* – djevelen selv. Man ofrer til «onkelen» for lykke i fjellet. Selv Gud har ingen makt under jorden...

Fotograf: José Adolfo Miranda

Fast

Leder	3
Meninger	20
Siden sist	30
Reisebrev	31
Anbefalinger	36
Mitt Latin-Amerika	38

Vil du bidra?

Har du en ide til en artikkel, et forsidebilde eller et tema vi bør ta opp? Vi tar gjerne imot reportasjer, kulturanbefalinger, kommentarer, debattinnlegg og andre ting med Latin-Amerikatemat. Redaksjonen søker nye medlemmer, og tar gjerne imot ris og ros. Vi trenger deg!

Søker designer

LatinAmerika søker ny ansvarlig for tidsskriftets grafiske utforming. Opplæring vil bli gitt. Ta kontakt på latinamerika@gmail.com!

LATIN AMERIKA

#1 - juni 2015

Årgang 20.

Løssalgspris: 30,-

Utgiver:

Latin-Amerikagruppene i Norge
Kolstadgata 1
0652 Oslo, Norge

latin-amerikagruppene.no

Redaksjonen:

Kari-Therese Eia (red.)
Maria Helena Meyer Dolve
Fanny Valen
Alexandra Hordnes
Synneva Laastad
Silje Jahre Frotvedt
Pia Blindheim Lund

Grafisk utforming:

Eirin Høiseth

Kontakt:

latinamerika@gmail.com

Takk til:

Karoline Garnes
Brita Brekke
Maria Melby
Marianne Gulli
Eirin Høiseth
Peder Østebø
Elida Høeg
Tamara Vergara

Redaksjonen avsluttet:

16. juni 2015

Opplag:

1100 eksemplarer

Utgis med støtte fra:

Gruver til besvær

Moderne gruvedrift har vært kontroversiell lenge. Paradoksalt nok investerer Norge i utvinning i Latin-Amerika, så vel som motstand, med penger fra samme sparebøsse.

Utvinning av edle metaller og mineraler er en industri som har fulgt oss siden vi først var i stand til å sette hakken i berggrunnen og bryte den i stykker. Omfanget og teknologien har selvsagt utviklet seg, dertil også skalaen for inngrep i naturen – ikke minst når grunnen er tom for råvarene man er ute etter å foredle.

I årets første utgave av LatinAmerika kan du lese mer om konsekvensene av fosfat- og kobberutvinning i Brasil og Peru i dag og Norges interesser i gruvedriften. At det skjer med moderne ressurser og på større skala, endrer ikke på gruvedriftens tragiske historikk. Store «sår» gaper mot himmelen blant annet i Sør-Afrika, Guatemala, Honduras, Australia og Bolivia, uthulede fjell vitner om århundrer av hardtarbeidende og risikoutsatte arbeidere, mens kirkegårder verden rundt forteller om titusener av forkortede liv og skjebner. Potosí i Bolivia er ett klassisk eksempel du kan lese mer om i dette nummeret. På høyden av dets sølvutvinning fra Cerro Rico, var dette en verdensmetropol av en by – større enn både London og Paris var på samme tid. Fjellet er nå tilnærmet tomt, teknologi-investeringer skjer ikke lengre, byen er langt fra storbyen den var, mens helsefaren for arbeiderne fremdeles er like stor.

Fjorddeponi – virkelig?

Her hjemme er debatten om gruvedrift høyaktuell på bakgrunn av tillatelsen Nordic Mining har fått til å bruke deler av Førdefjorden som deponi for masser: en praksis ansett som uhørt i land vi liker å sammenligne oss med. Gruvedriften på Svalbard subsidieres med milliarder, til tross for at alle er innforstått med at dette ikke er bærekraftig, mens gruvelam har forvandlet deler av Bøkfjordens bunn utenfor Sør-Varanger, til et spøkelseslandskap.

Omfattende protester stopper ikke selskapenes forsøk på å skaffe myndighetenes

velsignelse: verken her hjemme eller i Latin-Amerika. Forskjellen er at urfolk og landsbyboere i blant annet Brasil og Guatemala har prøver, rapporter og helseplager som beviser konsekvensene, noe du kan lese om i denne utgaven. Paradoksalt nok har Stortinget nå vedtatt at innen 1. januar 2016 skal Oljefondet trekkes ut av selskaper som har mer enn 30 prosent av sin virksomhet og profitt fra utvinning av kull. Dette samtidig med rapporter som forteller at vi trekker oss ut av utvinning, men øker investeringene i foredling. Tross skiftet, etableres det stadig nye megaprojekter.

Alt henger sammen

Nylig avdøde Eduardo Galeano skrev utførlig om ressursuthentingen vår del av verden har påført Latin-Amerika, med alt som har fulgt og følger med, av illegitim myndighetsutøvelse, diktatur, sensur, korrupsjon, og straffefrihet. Aktivistene fra Ayotzinapa i Mexico ba med sin Eurocaravana om vår støtte i kampen for å ansvarliggjøre sine myndigheter for forsvinningene av lærerstudentene som fremdeles ikke er kommet til rette. Begge deler kan du lese mer om i sommerens utgave, da kampene henger sammen. Straffefrihet for maktmisbruk og for miljølovbrudd har begge store konsekvenser for lokalsamfunn, så vel som storsamfunnet. Det er vårt ansvar hva våre midler brukes til å oppnå. Uavhengig av om det er begått av oss direkte, eller om det hjelpes frem av våre oljemilliarder.

Gruvedrift er big business. Om det er god business for folk flest, for miljøet, og for fremtiden, er på ingen måte like selvsagt. Våre penger, vårt ansvar er budskapet i denne utgavens meningstekst. Det samme kan sies om fjordene, regnskogene, fjellene og havene våre. Vårt ansvar, vår kamp.

God sommerlesning!

Kari-Therese Eia
Redaktør

Radioaktiv gruvedrift under norsk flagg

Gjennom gjødselselskapet Yara er Norge involvert i nok et gruveprosjekt i Brasil. Risikoen for fatale miljøkonsekvenser har ledet til motstandskamp.

Tekst: Astrid Fadnes, Foto: Brigada Benjamin

LAG-aktivist og arkitektstudent. Solidaritetsbrigadist i Brasil høsten 2014.

Ingen grønnkledde åser eller frodig skog, men et knusktørt, brunt landskap. Pistrete trær, noen enslige geiter på skrøpelig beite, tomme vannreserver og bønder uten dyrkbar jord. Dette er *o sertão*, som brasilianerne selv kaller innlandsområdet i kommunen Santa Quitéria i delstaten Ceará, nord i Brasil. Her vil den brasilianske staten og private selskaper satse millioner på utvinningen av to verdifulle mineraler i Itaia-gruven. Fosfat skal forsyne det stadig voksende brasilianske jordbruket med gjødsel, mens det radioaktive mineralet uran skal brukes til energiproduksjon i atomkraftverk. Brasilianske forskere, miljøaktivister og lokalbefolkningen står steilt imot gruveprosjektet. Motstanden beror på at både selve

utvinnings- og foredlingsprosessen ved gruven er risikofylt: atomkraft som energikilde er lite bærekraftig og en eventuell ulykke ved atomreaktoren kan gi kolossale konsekvenser.

Yara direkte involvert

Allerede på 70-tallet ble fosfat- og uranforekomsten i Nord-Brasil oppdaget. Det skulle vise seg å være Brasils største – og verdens femte største – uranforekomst, på hele 142 000 tonn. Siden har flere nasjonale og internasjonale aktører vist interesse for prosjektet. Etter brasiliansk lovgivning skal all uranutvinning til atomkraft skje under nasjonal kontroll. Derfor har atomenergisekskapet Indústrias Nucleares do Brasil (INB), fått ansvar for uranutvinningen. Sammen med

det private kunstgjødselselskapet Galvani har INB opprettet Consórcio Santa Quitéria, som nå søker om lisens for endelig oppstart av gruvedriften. Selv om INB sitter med rettighetene til uranet og Galvani på fosfatet, er det likevel Galvani som i prosjektbeskrivelsen står som ansvarlig for selve separeringsprosessen av mineralene, og den risikofylte utvinningen. Fram til i fjor var Galvani et helbrasiliansk, familiedrevet selskap. 1. desember 2014 endret dette seg: norske Yara kjøper opp brorparten av selskapet for 318 millioner dollar. Yara, med en eierandel på 60 prosent, er dermed direkte involvert i den sterkt kritiserte Itaia-gruven. Gruvedriften hadde forventet oppstart i 2015, men man venter fortsatt på endelig miljølisen for å kunne starte driften.

«Norske Yara har kjøpt opp brorparten av selskapet»

Sporene fra prøvesprengninger på 70-tallet finnes fortsatt. Sperringer, en egen flystripe og det statlige utvinningsselskapets skilt etterlater ingen tvil om hvem territoriet tilhører.

Mangelfull miljørapport

I fjor gav det statlige instituttet for miljø og fornybare ressurser, IBAMA, ut sin miljørapport som et ledd i lisensieringsprosessen. Rapporten har fått kraftig kritikk fra flere hold, deriblant fra forskningsgruppen Tramas. De mener rapporten gir en mangelfull vurdering av langsiktige konsekvenser og av sikkerheten til arbeiderne. Gjennom et omfattende arbeid med dyptgående forskning, og i samarbeid med organisasjoner og sosiale bevegelser som De jordløses bevegelse (MST), har leger, biologer, agronomer og studenter

ved Universitetet i Fortaleza utgitt en alternativ miljørapport. Rapporten konkluderer med at gruveprosjektet medfører enorm miljømessig risiko og helsemessige konsekvenser for rundt 6000 beboere fordelt på 42 ulike landsbyer.

Verste tørke på 50 år

Det skrangler i vanntankbilen som kommer hver uke for å forsyne familiene. Den hopper bortover de tørre jordveiene til bosetningene i kommunen Santa Quitéria. De naturlige drikkevannskildene er borte, og så lenge det er tørke er det umulig å leve av jordbruk i området. Et av Tramas' ankepunkter i kritikken av gruveprosjektet, er at det synliggjør den urettferdige vannfordelingen i området. De siste fire årene har regionen opplevd den verste tørken på 50 år. Gruveprosjektet vil kreve om lag en million liter vann per time. De siste årene har det blitt kjørt

rundt 30 vanntankbiler til beboerne i måneden. Itataia-gruven vil kreve 115 tankbiler i timen. Fordi de fleste lever av jordbruk og dyrehold, har mange måttet legge ned arbeidet sitt som følge av vannmangelen og leve på sosial stønad. I flere år har lokalbefolkningen kjempet for en egen rørledning for å opprettholde jordbruket. Det har de ikke oppnådd, men delstatsregjeringen har allerede støttet byggingen av en rørledning som skal forsyne gruven.

Forurensset drikkevann

I tillegg til kritikk av det enorme vannforbruket, stiller Tramas spørsmål ved utvinnings-selskapenes håndtering av avfall. Det radioaktive avfallet fra uranet skal ifølge prosjektplanene lagres i provisoriske bassenger, med stor fare for forurensning av drikkevannet og jorden hvis det oppstår lekkasje. Dersom avfallsstoffene blandes med drikkevann, kan det

oppstå store helsetrusler: ulike typer kreft, nyreproblemer, luftveissykdommer og genetiske misdannelser som følge av mutasjoner. I dagens eneste operative urangruve i Brasil, i Caetité i delstaten Bahia, er det dokumentert høye krefttall, økning i dødsraten og forringing av jord. Disse erfaringene har vakt stor bekymring blant lokalbefolkningen i Santa Quitéria.

Bli eller flytte?

– Vi er bekymret for forurensningen som skjer gjennom støv og avfallet som kan komme i drikkevannet, sier Raimondo Viana Diaz, lederen i bosetningen Morrinhos. Bosetningen ligger kun fire kilometer fra den planlagte gruven. Viana Diaz har ledet den lokale motstandskampen for at de skal kunne bli boende. Vi møter presidenten midt oppi et byggeprosjekt. Flere fra landsbyen er engasjert i konstruksjonen av en *mandala*, en

Det er det skogkleddet fjellet Itataia gruveselskapene vil åpne for utvinning. Bosetningen Queimadas ligger kun fire kilometer fra fjellet.

dyrkningsform rundt et basseng som driftes gjennom økologiske og kollektive prinsipper. Selv om sola steiker og svetten renner, graver de og flytter store lass med jord for å forberede mandalaen til regnet kommer. I 1994 fikk de etter flere år med kamp lovlig papirer på jorda, og 25 bondefamilier etablerte seg i Morrinhos. I dag er de over 50 familier, de har bygd opp sin egen infrastruktur med veier og elektrisitet, og har plass til flere familier. Viana Diaz ser optimistisk på framtiden, dersom de får styre sin egen utvikling.

– Åpner gruen, er det sannsynlig at vi må flytte og starte et nytt liv. Vi kjemper for det vi har, for å kunne bli boende. Viana Diaz snakker rolig, men er tydelig bekymret for om barna som vokser opp her i dag fortsatt vil kunne bo her som voksne. For som store deler av lokalbefolkningen uttrykker: åpner

gruen, flytter de. Fordi de fleste lever av dyrehold og jordbruk, er risikoen for forurensning særlig bekymringsfull. I Bahia har forringingen av jordsmonnet ført til at bøndene ikke får solgt produktene sine. Selv om jorden kanskje ikke er forurensset, vil ikke forbrukerne risikere å kjøpe produkter dyrket rundt gruveområdet.

– De dyrene rundt oss nå, ingen vil komme til å kjøpe dem dersom de åpner gruen. Hva skal vi leve av da? repliserer geitebonden Evaristo Bizerra Mateus på spørsmål om hvordan han ser for seg en framtid med gruedrift. Han er en av få som har klart å beholde noen av geitene sine tross vannmangelen.

Uredelig prosess

I tillegg kommer sosiale problemer knyttet til at gruedriften endrer lokalbefolkningens levesett. Med ny og

utvidet infrastruktur, 3000 nye arbeidere og gruveselskapenes tilstedeværelse, frykter de økt bruk av alkohol og narkotika, mer vold, oppløsning av familier, seksuelt overførbare sykdommer og migrasjon. Erfaringer fra gruvesamfunn i Brasil og andre latinamerikanske land tilsier at de sosiale konsekvensene er tilnærmet uunngåelige.

I sin rapport slår Tramas fast at IBAMA og gruveselskapene bryter prinsippene om informasjon og offentlig deltakelse. I tillegg til spredning av brosjyrer som neglisjerer effektene av radioaktivitet, og feilinformerer, til lokalbefolkningen, har prosessen vært lite gjennomslukt og prosjektets naboer får lite informasjon om gruveplanene. Også selve strømproduksjonen ved atomreaktorene stilles til veggs – med støtte fra den internasjonale miljøbevegelsen og atomkraft-

Mange har kommet langveisfra til høringen for å vise sin motstand mot gruveprosjektet. Motstanderne får bare 12 minutter til å presentere resultatene fra åtte måneders arbeid med den alternative miljørapporten.

kritikere. Det finnes per i dag ingen løsning for håndtering av atomavfall og en eventuell ulykke ved atomreaktorene vil gi fatale konsekvenser, noe det internasjonale samfunnet ble vitne til i Fukushimaulykken i 2011.

Er det verdt det?

Gjennom kraftig press fra Tramas og den sosiale bevegelsen, ble det i høst endelig gjennomført tre offentlige høringer om gruveprosjektet. Latin-Amerika-gruppenes solidaritetsbrigade var til stede på høringene og møtte registreringssystem ved inngangen, pyntede saler i hvitt, snitter og bevæpnede politistyrker. Men tross hvitt tyll, musikk og blomster, ble det ingen fest. Med storstilte presentasjoner fra gruveselskapene på podiet og ujevnt fordelt taletid, var høringene et lite demokratisk rom for de oppmøtte fra lokalbefolkningen.

– Risikoen er mindre enn fordelene, avslutter presidenten i et av utvinningsselskaperes presentasjoner. Etter å ha lagt fram lovnader om lokal verdiskapning, økt nasjonal strøm-

produksjon og nye, lukrative arbeidsplasser, får Raquel Rigotto fra forskningsgruppen Tramas slippe til. Åtte måneders rapportarbeid skal oppsummeres på tolv minutter. Hun nevner helse- miljø- og arbeiderrisiko, og 118,1 millioner tonn avfall fra mineralene som genererer støv og radioaktivitet.

– Helse er en rettighet for alle,

og en oppgave for staten, sier Rigotto. Den oppmøtte lokalbefolkningen har kommet kjørende langveisfra, i busser og på motorsykler. De løfter opp plakaterne «Nei til urangruven», «Fosfat er lik gift». Rigotto møter lokal støtte i motstandstalen.

– Helse- og miljørisikoene er store. Så spørsmålet vi alle må stille oss: *Vale a pena?* Er det verdt det? avslutter Rigotto, mens de hvite plaststolene skrapes mot bakken og de oppmøtte gir henne stående applaus.

Itataia-gruven er anslått å koste 870 millioner reales, rundt 2,1 milliarder norske kroner, og vil ha en levetid på 20 år. Etter disse 20 årene er de verdifulle mineralene omgjort til profitt for selskapene. Industrijordbruket er føret med mer kunstgjødsel til å dyrke monokulturer videre og den brasilianske strømforsyningen er spedd på med energi fra atomreaktorer. Morrinhos og 41 andre bosetninger står derimot igjen med et tomt dagbrudd, rustne maskiner, forlatte fabrikker og forurenset jord og vann. Da er det ikke mange verdier igjen. ♦

▲
Raquel Rigotto fra forskningsgruppa Tramas håster støtte fra de tilhørende når hun argumenterer for at gruveprosjektet har altfor stor helse- og miljørisiko til at det er verdt utvinningen.

MST-aktivist Pedro da Costa bor i området som kan bli rammet av gruve driftens konsekvenser. «I et forsvar av Jordreformen – Nei til Itataiagruven!» står det på protestplakaten han holder opp under de offentlige høringene.

Itataia-gruven i større perspektiv

Det er lett å se for seg at store gruve- og industriprosjekter går hånd i hånd med arbeidsplasser, velferd og utvikling. Men dette stemmer ofte ikke for de nærmest berørte.

Tekst: Karl Ruben Gaasø,
solidaritetsbrigadist i Brasil høsten 2014 og tillitsvalgt i Industri Energi.

Ifølge en rapport fra forskningsgruppen Tramas, vil 6000 familier som i hovedsak livnærer seg på familiejordbruk, bli berørt av Itataia-gruven. Familiejordbruket i Brasil produserer 70 prosent av maten som konsumeres og står for 10 prosent av landets BNP. Likevel blir bøndene oversett til fordel for industrijordbruket. Uproduktivt og gammeldags er ord som ofte brukes for å beskrive familiejordbruket i media, mens effektivt og framtidsrettet brukes om industrijordbruket.

Til favelaen

Industrijordbruk er eksportorientert og skaper enorm profitt for staten og næringslivet. Ved bruk av store maskiner som dekker digre, ensdyrkede områder er behovet for arbeidskraft minimalt. Dermed blir mulighetene for arbeid og å livnære seg i de rurale områdene kraftig redusert. Sammen med annen storindustri har denne utviklingen ført til enormt press på familiejordbruket, og ført til at mange bønder fordrives. De fordrevne bidrar til den uregulerte urbaniseringen av de store brasilianske byene, i områdene kjent som *favelaer*. Her venter det i hovedsak lavtlønnet og usikkert arbeid i uformell sektor. Livet som *o precariado*, oversatt til prekariatet, beskriver mennesker i en usikker arbeidssituasjon, men dette er likevel en måte å overleve på. Trolig vil Itataia-gruven sette bøndene som er bosatt rundt Santa Quiteria under det samme presset.

En geopolitisk nøkkelressurs

Industrijordbruket underlegger seg enorme områder til ensrettet produksjon, såkalte monokulturer, av blant annet soya, eukalyptus og sukkerrør. Denne produksjonsformen utmanner jordens naturlige fosfatforekomster, som er nødvendige for at planter skal kunne vokse. Enorme mengder av fosfat tilført gjennom kunstgjødsel er derfor en forutsetning for industrijordbrukets produksjon.

Ifølge «Fosforvarselet», en rapport utgitt av Støttekomitten for Vest-Sahara og Småbrukerlaget i 2014, er tilstanden for verdens fosforreserver prekær. Innen 2070 kan verden gå tom. Ettersom industrijordbruket og monokulturer avhenger av kunstgjødsel med fosfat, er mineralet en geopolitisk strategisk nøkkelressurs. Den som styrer

fosfatreservene styrer tilgangen på mat. Fosfatet i Itataia-gruven er ikke bare en liten bonus, men høyt ettertraktet og viktig.

Atomkraft i verdensklasse

I Brasil satses det enormt på industri i alle sektorer, fra fosfatkonsumerende industrijordbruk til strømkrevende smelteverksindustri. Dette har ført til at strømforbruket har eksplodert; fra 1990 til 2011 økte det med hele 180 prosent. Med dagens tørke og vannmangel påvirkes også landets strømproduksjon merkverdig da 80 prosent kommer fra vannkraftverk. I tillegg møter utbyggingen av nye demninger enorm motstand fra befolkningen. Dette er blant årsakene til at styresmaktene er på jakt etter nye strømkilder for å kunne videreutvikle industrien sin.

▲
I brosjyren distribuert av utvinningsselskapene, viser sirlige illustrasjoner hvordan et røntgenbilde av tennene og røyking gir mer stråling enn å arbeide ett år ved en urangruve. Dette var lenge den eneste informasjonskilden lokalbefolkningen hadde om prosjektet.

Ifølge tall fra US Energy Information Administration utgjorde atomkraft omtrent tre prosent av Brasils totale strømforsyning i 2013. Angra, den eneste atomkraftstasjonen i Brasil består per dags dato av to atomreaktorer. En tredje er under utbygging. Samlet har reaktorene en kapasitet på cirka 2000 Megawatt. Når den nye reaktoren er på plass vil kapasiteten øke til 3500 Megawatt. Kapasitetsmessig vil Angra bli det største atomkraftanlegget i verden, driftet på uran fra Itataia-gruven. Langtidsplanene er å utvide atomkraftproduksjonen med ytterligere fire kraftverk innen 2034. I denne sammenhengen er Itataia en viktig puslespillbrikke i utviklingspolitikken til president Dilma Rousseff og det brasilianske arbeiderpartiet, Partido dos Trabalhadores, som styrer landet.

Utvikling for hvem?

Bøndene i området rundt Itataia har vokst opp her, det er dette livet de kjenner til. Om gruven åpnes i 2017 tyder alt på at bøndene vil presses vekk fra området. Men med forringet jordsmonn og lite oppsparte midler er mulighetene for å kjøpe et tilsvarende jordstykke et nytt sted marginale. Om bøndene skal få kompensasjon for jordstykkene sine må de gjennom en omfattende byråkratisk prosess. Erfaringer gjort av andre berørte av gruve-prosjekter i Latin-Amerika, viser at disse prosessene er trege. De generer et falskt håp om en kompensasjon som kun eksisterer på papiret.

Er 3000 arbeidsplasser verdt ringvirkningene som kan frata 6000 eller flere familier levebrødet i det store bildet? Fremtiden vil vise hvem myndighetene verdsetter mest, folket eller kapitalen. ♦

«Fosfat er en nøkkel-ressurs for industri-jordbruket»

Internasjonal motstand mot atomkraft

Forkjemperne for atomkraft argumenterer for en utslippsløs og effektiv energikilde. Miljøbevegelsen mener konsekvensene overskygger fordelene.

Tekst: Astrid Fadnes

– Man kan ikke løse et miljøproblem ved å skape et nytt miljøproblem.

Stine Østnor er mangeårig miljøaktivist, medlem av Natur og Ungdoms Russlandutvalg, og klar i avvisningen av atomkraft som en løsning på klimakrisen. Selv om selve atomkraftproduksjonen ikke har CO₂-utslipp, er byggingen av et atomkraftverk enormt kostbart og lite miljøvennlig, påpeker Østnor.

Stine Østnor avviser atomkraft.

Samlet miljøbevegelse

Den internasjonale miljøbevegelsen står ikke samlet i alle saker, men i atomkraftspørsmålet er motstanden unison. Kjernefysiker og daglig leder i Bellona Norge, Nils Bøhmer, mener helse- og miljøaspektet knyttet til utvinningen av uran er tilstrekkelige argumenter for motstanden.

– Arbeiderne vil være utsatt for gasser som utløses i utvinningen og avrenning fra gruveavfallet kan forurense grunnvannet, argumenterer Bøhmer. Mangel på håndtering av avfallet fra atomkraftproduksjonen er også høyst kritikkverdig. Per i dag har ingen land kommet opp med en god løsning på håndtering av det radioaktive avfallet som krever isolert lagring i 100 000 til 1 million år. I Norge er vi i beit på hva vi skal gjøre med avfallet fra våre egne reaktorer på Kjeller og i Halden, likevel taler politiske stemmer på høyresiden for mer forskning på bruk av atomkraft.

Det er ikke bare avfallshåndtering og eventuelle ulykker som setter produksjonen i et kritisk lys. Uran og thorium er de eneste kildene til atomkraft og i avfallet sitter man igjen med plutonium, verdens farligste grunnstoff som muliggjør framstillingen av kjernefysiske våpen.

– Risikoen for at atomproduksjonen eller at avfallet havner i feil hender, overskygger enhver fordel produksjonen kan ha, mener Østnor.

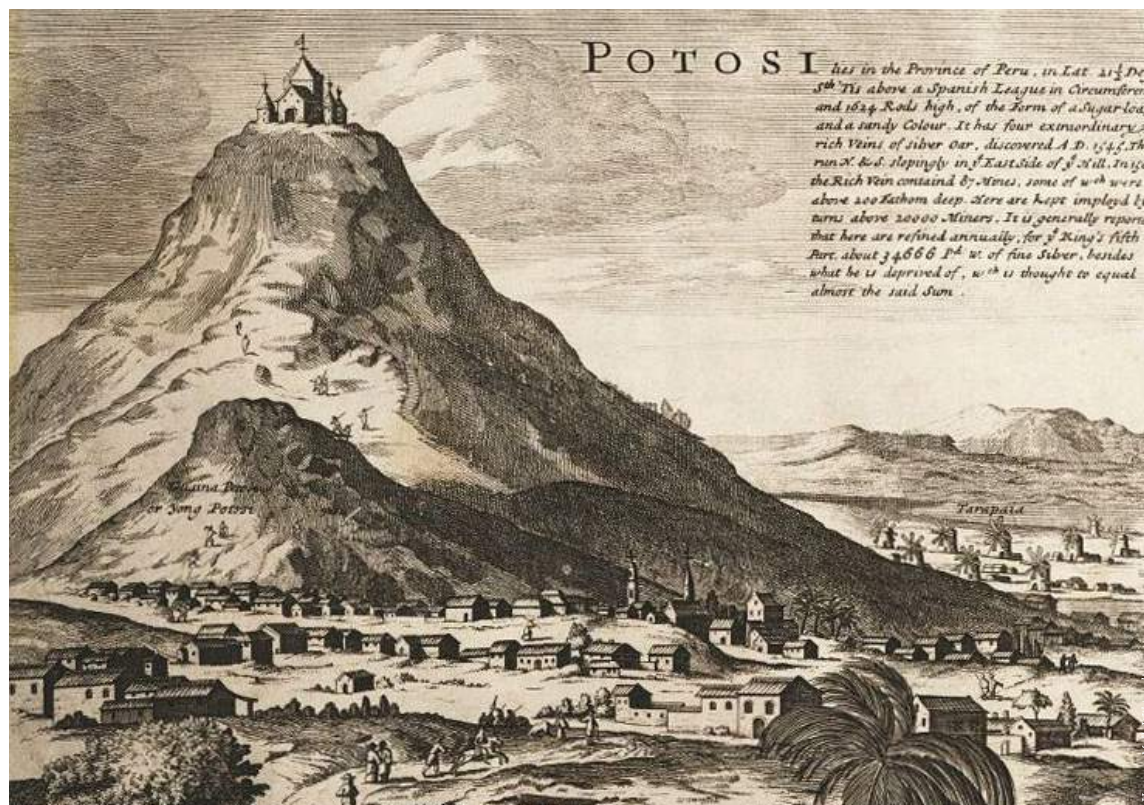
Miljøorganisasjonene holder fast ved at nødvendige klimakutt kan gjøres mer miljøvennlig, billigere og raskere enn hva vi klarer ved hjelp av atomkraft. Bellona-leder Bøhmer mener kostnadene knyttet til kraftverkene gjør at atomkraft vil spille en stadig mindre rolle.

– Produksjon av vind- og solenergi er langt mindre kostbart, og bærekraftig i motsetning til atomkraft. ♦

Sølvets forbannelse

Ved foten av Cerro Rico – Det rike fjell, finner du byen Potosí.
På 1600-tallet var byen en av verdens største og rikeste.

Tekst: Karoline Garnes,
informasjons- og organisasjonsmedarbeider i Latin-Amerikagruppene i Norge.

I 1545 kom de spanske erobrerne til byen Potosí i det som i dag er Bolivia. Den gang kunne man se hvite, skinnende årer av rent sølv. Innen uker var et storskala utvinningsprosjekt satt i gang. Tusentalls urfolk og afrikanere ble tvunget til å arbeide som slaver i gruvene. Med dynamitt og hakke jobbet de seg innover i fjellet for å hente ut sølv fra det som sies å ha vært verdens største forekomst.

Bugnende rikdom

Sølv ble fraktet over Atlanteren og ble raskt grunnlaget for det

spanske kongedømmet og den økonomiske utviklingen i Europa. Det sies at spanjolene hentet ut så mye sølv at de kunne ha bygget en bro i rent sølv fra Cerro Rico, over Atlanteren og hele veien til palasset i Spania.

Potosí ble snart den største byen i Den nye verden, ti ganger større enn Boston, og en av verdens rikeste. Ved inngangen til 1600-tallet hadde byen over 30 kirker og kasinoer, et titalls danseskoler, teatre og festsaler. Rikdommen bugnet over. Silke og krystaller, tepper og porselen ble importert fra andre europeiske kolonier. Til

og med hestene skal ha vært skodd med sølv under Potosís glansdager, sies det. I Europa var navnet synonymt med rikdom.

Få overlevde

For urfolk i området er historien en ganske annen. I de trange tunnelene inne i fjellet var arbeidsforholdene uverdige. Oksygenmangel og forstøvet luft, lange arbeidsdager og sult førte til en tidlig død for de fleste. Av ti mennesker som gikk inn i fjellet, kom syv aldri ut i live. Totalt har gruvene i Cerro Rico krevd 8 millioner liv.

«For fire dager siden oppdaget vi helvetes munn, der tusenvis av mennesker går inn hvert år og ofres av grådighet til spanjolenes «gud». Dette er sølgruven kalt Potosí» (Spanjolen Domingo de Santo Tomás, 1550).

«Av ti mennesker som gikk inn i fjellet, kom syv aldri ut i live.»

I århundrer ble Potosí rikdom eksportert til Europa eller andre spanske kolonier. Da Bolivia oppnådde uavhengighet i 1825, var sølvreservene nesten tømt og befolkningen i Potosí ble redusert fra 200 000 til 10 000. Storhetstiden var forbi.

Fra sølv til tinn

Etter frigjøringen lå Potosí i ruiner. Sølv og rikdom ble transportert til Europa og gruveindustrien var paralyisert. Først rundt 1850 ble gruve gjenåpnet som følge av utstrakt internasjonal etterspørsel etter tinn. Med høye priser på markedet, ble Potosí igjen Bolivias økonomiske senter fram til slutten av andre verdenskrig. I denne perioden foregikk handelen med USA. Etter andre verdenskrig falt prisene, mens kostnadene knyttet til utvinning og eksport steg. Virksomheten i Potosí gikk drastisk ned.

På 1980- og 90-tallet ble gruvedriften privatisert, og med redusert virksomhet mistet mange arbeidsplassen sin. Flere familier så seg tvunget til å flytte fra Potosí, og en stor andel av

disse etablerte seg som kokabønder i Chaparé. President Evo Morales kommer fra en av gruvearbeiderfamiliene som så seg nødt til å finne alternative inntektskilder.

Et bilde av fortiden

Årevis med fattigdom, undertrykkelse og fraflytting har gjort Potosí til en skygge av hva den en gang var. Kirkene, dansesalene og palassene står tomme og forfaller. Men i gruvene sliter fortsatt arbeiderne for å ta ut det som er

igjen av mineraler. Turistene som strømmer til byen får ta del i deres virkelighet et par timer før de atter kan vende tilbake til det gode liv utenfor gruve.

Gjennom årene har over 60 000 tonn sølv blitt hentet ut. Det som står igjen er 5000 tunneler innover i fjellet, som både har endret høyde og farge. I dag er åssiden farget som et lappeteppes av rosa, lilla, burgunder, grått, gult og brunt, et vitne om avfall fra gruvene gjennom hundrevis av år. Og om 8 millioner tapte liv. ♦

Det utvinnes fortsatt metaller fra fjellet, men gruve har også blitt en turistattraksjon.

Gruvedrift i konflikt med urfolks rettigheter

I Colombia og Guatemala har Oljefondet investert 13 milliarder i gruveselskaper som hindrer urfolk i å forvalte egne naturressurser og definere egen samfunnsutvikling.

Tekst: Eva Maria Fjellheim, rådgiver i SAIH og tidligere Chiapasbrigadist.

Oljefondet har forpliktet seg til ikke å bryte menneskerettighetene. Likevel investerer de i selskaper som ikke konsulterer med urfolk når de etablerer seg på deres landområder.

Marlin i Guatemala

Oljefondet har 388 millioner investert i selskapet GoldCorp som eier Marlin-gruven i Guatemala. Den har lenge blitt kritisert for å ha forårsaket alvorlige problemer for mam- og sipacapense-folket som bor i nærområdet. Gullet utvinnes i åpne dagbrudd, som har ført til omfattende miljøskader, overforbruk av grunnvannet og helseproblemer. I tillegg er det lokalt sosial uro mellom de som er for og de som er imot gruven. To personer har blitt drept av selskapets private sikkerhetspersonell og mange har opplevd vold og trusler på grunn av sin motstandskamp.

Cerrejón i Colombia

Cerrejón-gruven i Colombia er Latin-Amerikas største kullgruve og drives av BHB Billiton, Anglo American og Glencore Xstrata. Oljefondet har til sammen investert i overkant av 13 milliarder kroner i disse tre selskapene. Gjennom 30 år har gruven påført store negative konsekvenser for wayúu-folket og den afrocolombianske befolkningen som tradisjonelt har

livnært seg av dyrehold, jordbruk, fiske og jakt. Gruvens enorme inngrep har derfor endret deres livsgrunnlag radikalt, og mange har måttet migrere til byer for å finne et nytt levebrød. Det har gått hardt utover deres språk og kultur som er nært knyttet til de landområdene de tradisjonelt har oppholdt seg på. Forurensning og vannmangel har skapt en humanitær krise for de som fortsatt bor der, ettersom gruven forbruker enorme mengder vann i et område som i utgangspunktet er svært tørkeutsatt.

Konsultasjon eller manipulasjon?

Både Den internasjonale arbeidsorganisasjonens 169. konvensjon (ILO 169) og FNs urfolkserklæring

stadfester statens plikt til å konsultere og samarbeide i god tro med urfolk, for å oppnå fritt og informert samtykke når nye prosjekter settes i gang på urfolks landområder. Retten til konsultasjon og samtykke skal sikre urfolks selvbestemmelse over egen samfunnsutvikling. Det er også fundamentalt for å sikre at urfolk skal kunne nyte alle sine grunnleggende menneskerettigheter, både som individer og som folkegrupper.

Det er staten som er ansvarlig for at urfolk blir konsultert slik de har krav på, men i både Guatemala og Colombia godkjennes ofte konsesjoner uten at dette ansvaret overholdes. Det fører ofte til at selskapene blir de sentrale aktørene i konsultasjons-

Crisanta Pérez peker ut over landskapet der Goldcorp planlegger å utvide gruvevirksomheten. Hun har vært mot gruven siden begynnelsen, og har fått merke konsekvensene på kroppen.

I stedet for å respektere urfolks egne politiske institusjoner og tradisjoner for beslutningstaking, bruker selskapene uetiske metoder for å oppnå aksept fra lokalsamfunnet.

prosesser. I stedet for å respektere urfolks egne politiske institusjoner og tradisjoner for beslutningstaking, bruker selskapene uetiske metoder for å oppnå aksept fra lokalsamfunnet. Dette er i strid med prinsippet om at samtykke skal oppnås på *fritt* og *informert* grunnlag, som betyr at tilstrekkelig informasjon om virksomhetens konsekvenser skal framlegges på en forståelig måte, og at det ikke skal forekomme manipulasjon, trusler eller bestikkelser i prosessen.

Tvangsflytting og forfølgelse

I oppstartsfasen brukte Cerrejón tvangsflytting som framgangs-måte for å tilegne seg land-områder. Etter at Colombia ratifiserte ILO 169 og stadfestet urfolks rett til sine landområder i den nye grunnloven fra 1991, la sivilsamfunnet mer press på at konsultasjon måtte gjennomføres

ved utvidelse av virksomheten. Selskapet har derfor etter hvert måttet sette i gang prosesser som de selv definerer som konsultasjon.

I 2011 presenterte Cerrejón en plan om å utvide gruva for å øke utvinningen fra 33 til 40 millioner tonn kull i året innen 2015. Et ledd av planen var å omdirigere områdets viktigste vannkilde, elva Ranchería, som er hellig for wayúu-folket. Flere vitner bekrefter at selskapet forsøkte å bestikke og utøve press mot lokalbefolkningen for at de skulle akseptere utvidelsen av prosjektet. Innbyggerne ble oppsøkt av myndighets- og firmarepresentanter som tilbød geiter og kyr i bytte mot at de ga skriftlig samtykke til planene.

I Guatemala avholdt lokal-samfunnene rundt Marlin-gruva en folkeavstemning der samtlige stemte mot etableringen av

Goldcorp og all form for gruvedrift på deres landområder, i samsvar med deres tradisjonelle former for beslutningstaking. Avgjørelsen ble likevel ikke respektert, og gruvedriften satte i gang. Senere har selskapet skapt splid lokalt, ved å tilby gaver og tjenester i bytte mot samtykke. Flere har også blitt forfulgt og truet på livet på grunn av sitt engasjement mot gruva.

Rett til å definere egen utvikling

Konsultasjonsretten åpner for at urfolk kan hindre næringslivs-aktivitet på deres landområder. Mange stater og næringsaktører ønsker derfor ikke å tolke retten til *samtykke* som en rett til å si *nei*, da det kan hindre lønnsomme investeringer. FNs tidligere spesialrapportør for urfolks rettigheter understreker at retten til å kunne si nei er særlig viktig i

Siden 2005 har urfolk arrangert over 70 konsultasjonsprosesser på egenhånd, som har endt opp med like mange folkeavstemninger i Guatemala. Totalt 1 million mennesker har sagt nei til gruvedrift eller vannkraftverk i sine territorier.

forbindelse med utvinnings-industri, da det ofte er snakk om store inngrep, som erfarings-messig har ført til alvorlige konsekvenser for urfolk og deres nærmiljø.

Retten til konsultasjon henger sammen med prinsippet om urfolks rett til å definere egne utviklingsprosesser basert på egne verdisyn og prioriteringer. Det kan ofte kollidere med stor-kapitalens definisjon av utvikling, da relasjonen til naturen og de tradisjonelle landområdene er viktig for å bevare kultur, språk og identitet.

Wayúu-kvinnen Yasmin Romero Epiayu illustrerte godt hvordan wayúu-folket opplever Cerrejóns inngrep som et overgrep mot moder jord, da hun aksjonerte på BHP Billitons årsmøte i London i oktober 2013:

«BHP Billiton og dets medeiere i Cerrejón tar vårt kull, som for oss representerer moder jords indre organer. Det er hellig for oss. Omdirigeringen av elva

[Ranchería] vil være det samme som å kutte hennes årer. De skader territoriet vårt og vi må forsvare det.»

«Norge har et ansvar for å sikre at norske investeringer ikke bryter med menneskerettighetene»

Norge har et ansvar

Oljefondets investeringer reguleres i tråd med Norges Banks egne etiske retningslinjer, og ved å skrive under på FNs og OECDs retningslinjer for ansvarlig næringsliv har Norge et ansvar for å sikre at norske investeringer ikke bryter med menneskerettighetene, også utenfor Norges grenser.

Konfliktene og menneskerettighetsbruddene som har oppstått i tilknytning til Goldcorps og Cerrejóns aktiviteter, er i stor grad knyttet til mangelen på konsultasjon og fritt og informert samtykke slik ILO 169 og FNs urfolkserklæring krever. Dette må ses på som et grovt menneskerettighetsbrudd siden disse mekanismene er nødvendige for å sikre alle urfolks menneskerettigheter.

Det er staten som er hovedansvarlig for å sikre at urfolksrettigheter ikke brytes, men det har likevel i nyere tid blitt utarbeidet en rekke internasjonale og interne retningslinjer som pålegger næringslivet et etisk ansvar for å respektere menneskerettighetene.

Oljefondet bør derfor bruke sitt aktive eierskap til å endre selskapsaktiviteter som ikke samsvarer med internasjonalt rammeverk, og trekke seg ut av selskaper som ikke viser evne eller vilje til å respektere grunnleggende menneskerettigheter. ♦

Cerrejón har gjennom 30 år forsynt seg grovt av wayúu-folkets og den afrocolombianske befolkningens landområder.

Kobberkrigen

I en liten, peruansk landsby slåss bøndene for livet mot et av verdens største gruveselskaper. Norge står på bøndenes side under meglingen, samtidig som vi investerer i selskapet de kjemper mot.

Tekst og foto: Elida Høeg, journalist og redaktør i Verdensmagasinet X

Den 21. mai 2012 erklærte presidenten i Peru, Ollanta Humala, unntakstilstand i provinsen Espinar. Det nasjonale militærpolitiet ble innkalt og gjeldende lover ble opphevet. Grunnen var at et hundretalls bønder hadde bestemt seg for å gjøre opprør mot en kobbergruve. Bøndene mente gruvedriften forgiftet drikkevannet deres, og de ville derfor storme gruen og stoppe driften. Bevæpnet med stokker og steinslynger blokkerte de først veiene rundt gruen, slik at ingen trailere med kobberlaster kunne forlate området. Deretter løp de sammen mot porten inn til en av verdens største gruver. De første i rekken ble skutt i brystet av offiserene som vokter gruen. Fire unge menn falt i bakken og døde. Den peruanske presidenten hadde brutt ett av sine viktigste valglofter: «Ingen flere mennesker drept i konflikt med gruveindustrien i Peru».

Norske kroner, lokal rett
Norge står på begge sider i den peruanske kobberkrigen. Det norske utenriksdepartementet finansierer rettshjelp og meglingsassistanse for bøndene i Espinar, og er delaktig i prosessen med å stille gruveselskapet til ansvar for miljøkriminalitet i provinsen. Samtidig investerer Statens pensjonsfond utland (SPU), Oljefondet, svimlende summer i det samme selskapet.

Det internasjonale gruveselskapet Glencore Xstrata, med hovedkontor i Sveits, er et av

verdens største innen utvinningsindustrien. Oljefondet investerer åtte milliarder i Glencore Xstrata, og eier 2,6 prosent av selskapet. Glencore Xstrata har tidligere blitt anklaget for miljøforurensning, skatteunndragelser og menneskerettighetsbrudd i flere av de førti

«Oljefondet investerer åtte milliarder i Glencore Xstrata, og eier 2,6 prosent av selskapet.»

landene de opererer i. I Peru har selskapet fire forskjellige gruver, hvorav kobbergruen i Espinar tar ut størst utbytte. Denne gruen har egen TV- og radio-stasjon, arbeidere fra hele Sør-Amerika og patruljeres av politi-

og militærstyrker. I noen peruanske medier omtales gruvens aktivitet i Espinar som uansvarlig og kritikkverdig, i andre som en nasjonal stolthet. Sammenlagt utgjør gruveindustrien over 20 prosent av Perus bruttonasjonalprodukt, og kobberproduksjonen forventes å doble seg i løpet av 2016.

Det peruanske senteret ProDialogo arbeider for lokal-samfunns rettigheter i møte med utvinningsindustrien, og er finansiert blant annet av det norske utenriksdepartementet. Høsten 2014 var lederen for senteret i Oslo for å presentere sin siste publikasjon ved Universitet i Oslo: *Gruveindustri, sosial konflikt og dialog*. Hovedproblematikken prosjektet tar for seg er konflikten i Espinar. Senteret har prøvd å bistå lokalbefolkningen i å nå gjennom med sine krav, men det har ikke vært lett.

Bregida Mamani og datteren Luz har den siste flokken med alpaka i Alto Huanané. Mamani sier flokken har gått fra å telle over 100 til 24 dyr de siste fem årene. Om den blir mindre, sier hun det blir vanskelig å leve i landsbyen.

Etter at de fire bøndene ble drept i 2012, tilspisset konflikten seg under grepet til nasjonale politistyrker.

Motorsykkelkamp

Etter at de fire bøndene ble drept i 2012, tilspisset konflikten seg under grepet til nasjonale politistyrker, men det var fortsatt noen som ikke ville akseptere situasjonen. De begynte å samle støtte for å få tatt vannprøver av elvene. Vidal Merma var en av dem. Oppvokst i en bondefamilie et steinkast unna kobbergruven Tintaya, bestemte han seg for å filme konsekvensene industrien hadde for landsbyen hans. Han ble med dét Glencore Xstratas notoriske plageånd. Det var et hardt og ensomt prosjekt han hadde startet, men Vidal hadde tid, kamera og motorsykkel.

– Musikken er bra! Det gjelder bare å lukke ørene når de begynner å snakke. Vidal leter etter gruveselskapets kanal i radioen han har festet på motorsykkelstyret. Han er i begynnelsen av trettiårene, smiler

nesten alltid og kjenner alle i provinsen. Glencore Xstrata er hans yndlingsfrekvens, selv om han ikke skrur opp volumet før han er et stykke utenfor Yauri, den største landsbyen i Espinar-provinsen. Det er det at de spiller *huayno*, og god *huayno*, på Glencore Xstrata FM. Dette er peruansk folkemusikk, med panfløyter og det hele, blandet med reggeaton. Det er Vidals «rånemusikk». Og *huayno* er først bra når det er sunget på Quechua, urfolksspråket som snakkes i Espinar, ikke spansk – som er hovedspråket i Peru. Glencore Xstrata *leker* ikke lokal kommunikasjon. Men Vidal lar seg ikke lure.

– Om de tror folk er så idioter at de slutter å protestere mot gruvene fordi de får høre *huayno*, må de tro om igjen. Men musikken passer bra til å kjøre fort.

Fjellprovinsen Espinar, sørøst i Peru, teller 70 000 mennesker, hvorav flesteparten er bønder og livnærer seg ved å dyrke poteter eller quinoa, holde kuer, sauer eller alpakka. Ifølge nasjonale tall fra 2013, lever over halvparten av innbyggerne i Espinar i fattigdom, mens 33 prosent lever i ekstrem fattigdom. Landbruket er småskala og familiebasert, og jorden er tørr. Vann er ettertraktet vare i Espinar. En fjerdedel av innbyggerne har innlagt vann, mens resten henter i brønner og elver. Vann er også noe av grunnen til at Glencore Xstrata har blitt et skjellsord i provinsen, kanskje bortsett fra på radioen.

I Alto Huancané, Vidals landsby, begynner det som var en liten, hullete landevei, som etter hvert blir en bred, asfaltert motorvei. Vidal ser seg over skulderen, det er ingen bak oss. Han forteller at noen ganger, når

◀ Se, men ikke røre: Ingen kan drikke av elven som renner gjennom Alto Huancané. Prøver av vannet viste høye nivåer av arsenikk og molybden.

han forlater Yauri der han bor og setter kursen mot gruvene, følger en bil etter ham. Det er en liten gjeng politimenn som er satt til å følge med på bevegelsene hans. De liker ikke at han filmer gruvene eller området rundt, for de vet hva han gjør med materialet. Vidal har sitt eget, lokale TV-program, hvor han gjør alt: Filmer, redigerer, programmerer og presenterer. Han sender direkte hver dag, fra bakrommet i telefonbutikken der han jobber. Det er derfor alle i Espinar vet hvem han er. Men ikke alle liker ham. Programmet hans har blitt stengt ned mange ganger av de lokale myndighetene, og han får bot hver gang han nevner gruvene. Han blir kalt oppvigler, men Vidal har lært seg å ta det med et smil, selv om det kan være farlig.

Hemmelighold og sensur

Tintaya-gruven omkranses av høyspentmaster og høye gjerder

på hver side. Vidal er et kjent fjes her ute, og vil lage en plan for hvordan vi skal komme oss forbi vaktposten uten problemer. Han tar på hjelm, sånn at de som står på vakt ikke kan se ansiktet hans, og ber passasjeren fra Norge spille dum. Vi prøver det.

– Hva gjør du her? sier vakten med hjelm og gevær.
 – Jeg er på tur fra Norge, sier jeg.
 – Hvorfor har du kommet hit?
 – For å besøke Alto Huancané.
 – Du er ikke student, som skal gjøre undersøkelser? Ta vannprøver? Du er ikke fotograf, som skal ta bilder? Det er ikke lov her. Legitimasjon?

Vi kommer oss forbi. Først etterpå forteller Vidal om de sveitsiske journalistene som ble arrestert og holdt i fem dager for å nærme seg gruva med kamera. Han svinger av motorveien rett før inngangen til gruva og kjører inn mot Alto Huancané. Vi stopper utenfor tre små hus bygd

i grå leire, og ramler av motorsykkelen – vi skal besøke Vidals bestefar.

Alberto Merma står på jordet nedenfor med en hakke i hendene. Han er midt i syttiårene, men arbeider fortsatt som bonde. Strømledningene til gruva er strukket over hodet hans. Selv har han aldri hatt strøm eller innlagt vann, han sier at han heller ikke har trengt det. Familien Merma har hatt elven – inntil for et par år siden.

– Vi som har bodd her i århundrer, det er vi som vet hvordan vi tar vare på jorda i Espinar. Men det er som om de ikke bryr seg om det. De bor jo ikke her, de som eier selskapet, sier Alberto.

Han forteller at det er blitt hardere å være bonde i provinsen de siste årene: buskapene blir mindre og mindre. Sauer, kuer og alpakka dør mens de er unge, jorden gir magre avlinger flere år

Vidal Merma har gjort det til sitt livsprosjekt å dokumentere Glencore Xstratas påvirkning på nærmiljøet i Espinar.

på rad, og folk har fått magesmerter og hudeksem de ikke kan forklare hvor kommer fra.

Etter opprøret mot gruven i 2012 dro omsider 70 uavhengige spesialister til Espinar for å undersøke vann- og jordkvaliteten i provinsen, samt helse hos dyr og mennesker. I begynnelsen av 2013 ble resultatene offentliggjort. De viste seg å være verre enn landsbyboerne i Espinar hadde forestilt seg.

Ordføreren som ble arrestert

– Jeg ble faktisk overrasket over hvor høye nivåene var. Jeg visste det kom til å være ille, men ikke at det hadde gått så langt. Oscar Mollohuanca var ordfører i Espinar under opprøret i 2012, og har støttet landsbyene i protestene mot Glencore Xstrata. Resultatene som ble offentliggjort viste at det var arsenikk og molybden i elver og grunnvann. I jorden ble det funnet høye nivåer av kobber, og i landsbyene nærmest gruven, Huisa og Alto Huancané, viste det seg at dyr og

mennesker hadde opp til elleve tungmetaller i kroppen. Blant metallene var bly og uran, som kan forårsake nyresvikt, og i verste fall, kreft.

– Det var som et slag i ansiktet å få resultatene. De viste at for mange av disse menneskene er det allerede for sent å gjøre noe med gruvedriftens påvirkning på livene deres.

Oscar Mollohuanca ble arrestert for oppvigleri etter demonstrasjonen som krevde fire menneskeliv. Dagen etter opptøyene kom tolv politioffiserer inn på kontoret hans og tok ham med seg. Etter seks uker i fengsel i Cusco, uten formell siktelse eller rettssak, ble han satt fri etter mobilisering fra lokale og internasjonale menneskerettighetsgrupper.

– De trengte en syndebuk, det er klart. Vi hadde – og har – en situasjon der menneskeliv står på spill. Men myndighetene setter fortsatt de internasjonale selskapenes behov foran livene til folk i Espinar.

Ny gruve

I januar 2014 ble Glencore Xstrata dømt til å betale 235 600 soles, som vil si litt over 600 000 norske kroner, i erstatning til befolkningen i Espinar. Det ble satt ut svarte vanntanker med ferskvann til hver familie, og stengingsprosessen av Tintaya-gruven ble satt i gang. At gruven skulle stenges, hadde ingenting å gjøre med protestene, resultatene og miljøkriminaliteten, hevdet Glencore Xstrata. Selskapets lokale direktør sa de stengte av én grunn: Det var ikke mer kobber å hente. Folk i Espinar hadde vanskelig for å tro på det, og så på stengingen som deres største seier. Men så kom det en ny kunngjøring. Glencore Xstrata var i gang med å etablere en ny gruve, kun en halv kilometer fra Tintaya, og denne skulle bli tre ganger så stor. Nå må folk i Espinar protestere mot gruveprosjektet Antapaccay.

Teksten er tidligere publisert i magasinet Plot. ♦

Manuela og Alberto Saico tar en kaffepause på potetmarken sin i Alto Huancané. Hun sier det har blitt vanskelig å være bonde i provinsen, for potetene blir færre og færre for hvert år.

– Det skal være vanskelig å utelukke et selskap

Eli Ane Lund er leder for Etikkrådets sekretariat, og overvåker oljefondets investeringer verden over. Hun sier det skal være vanskelig å trekke norske penger ut av et internasjonalt selskap.

Tekst og foto: Elida Høeg, journalist og redaktør i Verdensmagasinet X

Du arbeider med å følge med på at selskapene Norge investerer i, har en etisk forsvarlig praksis. Hvilke rutiner er det som skal identifisere uforsvarlig virksomhet?

– Vi undersøker selskaper gjennom nyhetsovervåkning, gjennomgang av problemområder og henvendelser fra interessegrupper. Om det er noe som skurrer, setter vi i gang en omfattende undersøkelse for å vurdere om selskapet bør utelukkes eller ikke.

I 2013 ble det peruanske gruveselskapet Volcan Compañía Minera utelukket på grunn av alvorlig miljøskade. I Etikkrådets tilrådning står det at selskapet var ansvarlig for høye blykonsentrasjoner i vann- og jordsmonn, og at det ga alvorlige helsevirkninger for dem som bodde i nærheten av gruen. Denne historien ligner veldig på Glencore Xstratas i Espinar. Hvorfor behandles to selskaper med lignende praksis ulikt?

– Jeg kan ikke kommentere selskaper Etikkrådet ikke har kommet med en offentlig tilrådning om. Men alle saker er forskjellige og må vurderes konkret. Volcan er en blygruve, og Glencore Xstrata utvinner kobber, så vidt jeg vet. Bly er svært helsefarlig, men det er også ofte store forurensningsproblemer knyttet til kopperutvinning.

Det er gjort funn av høye nivåer av uran og andre tungmetaller i blodet til innbyggerne i Espinar.

– Vi vil i så fall vite mer om det. Men det er lang prosess å utelukke et selskap, og det skal være vanskelig – terskelen for utelukkelse skal være høy. Det er jo også fordi at det å utelukke et selskap er aller siste utvei. Når det gjelder Volcan, hadde vi en dialog med selskapet, der de mente de ikke var ansvarlige for forurensningssituasjonen. Etikkrådet la på sin side vekt på at myndighetene hadde bøtelagt selskapet gjentatte ganger for utslipp. Rådet anså det som sannsynlig at en blygruve lokalisert midt i en by bidro til de høye forurensningsnivåene nettopp i byen.

«Om det er noe som skurrer, setter vi i gang en omfattende undersøkelse.»

Om det er noe som skurrer, setter vi i gang en omfattende undersøkelse for å vurdere om selskapet bør utelukkes eller ikke.

I januar 2014 ble Glencore Xstrata dømt til å betale over en halv million kroner i erstatning til befolkningen i

Espinar. Det er ganske tydelig at de er ansvarlige for alvorlige miljøskader?

–Hvert selskap vurderes individuelt, og det er mange forskjellige faktorer som spiller inn. Etikkrådet er interessert i alle fakta vi kan få, men vi er heller ikke et klageorgan som kan ordne opp i Peru. Ofte er det vanskelig å finne troverdig informasjon, og identifisere hvem som har det egentlige ansvaret. For eksempel vil ofte et selskap som har kjøpt opp en gruve fra statlige myndigheter ikke ta skylden for utslipp som ble gjort før de tok over. Men vi forholder oss normalt til den nåværende eieren.

Glencore Xstrata har ved en rekke anledninger vært kritisert for uetisk virksomhet, brudd på menneskerettigheter, miljøkriminalitet og barnarbeid. Den sveitsiske fondsforvalteren Ethos vurderte i fjor å investere i selskapet, men svartelistet i stedet selskapet etter å ha undersøkt det nærmere. Er det norske etikkrådets standard høy nok?

– Jeg forholder meg til de retningslinjene vi har. Finansdepartementet, som lager retningslinjene, har utformet en virkemiddelkjede der utelukkelse av et selskap er det man gjør når ingenting annet virker. Jeg kan ikke kommentere hvor Glencore Xstrata befinner seg i den prosessen. ♦

Våre penger, vårt ansvar

Sammen med fem millioner andre eier du et fond med en verdi på over 6000 milliarder kroner. Som eier har du ikke tilgang til informasjon om investeringene de gjør.

Tekst: Tora Paulsen, gikk u-landslinjen ved Sund Folkehøgskole 2014/2015 og gjorde feltarbeid om gruvedrift i Guatemala høsten 2014.

«Vi er ikke imot gruen fordi vi har lyst. Vi forsvarer en rett, en rett til et sunt liv, til å ha et hjem. Men selskapet har kommet og ødelagt samfunnet vårt.»

Sitatet over stammer fra Gregoria Crisanta, som i dokumentarfilmen *Gold Fever* forteller om sine erfaringer med å ha gruen Marlin som nabo. Gullgruen er eid av det canadiske selskapet GoldCorp og er et av de mest kritiserte megaprojektene i Guatemala. Det kritiseres for vold, korrupsjon og undertrykkelse, men også for ødeleggelse av miljø, klima og levekår. Internasjonale forskere har funnet en høy prosentandel arsenikk i drikkevannet til lokalbefolkningen. Som følge av dette er kreft og hår- og hudsykdommer blitt et svært stort problem. Lignende konsekvenser ser man verden over.

Skitne penger

Vårt sparefond, Oljefondet, har investert 388 millioner kroner i dette selskapet. Profitt for GoldCorp betyr større formue i vårt fond. På hjemmesidene til SPU står det «Det norske folk eier oljefondet», men hvordan kan vi påvirke fondet vårt når vi ikke vet hva som skjer på innsiden?

Selskaper er flinke til å holde informasjon skjult. I gruve-sektoren feies skremmende mye under teppet, men i tilfellet med GoldCorp vet vi hva som skjer. Gruveselskapet har fått krass

kritikk for hvordan de driver utvinningen. Det finnes grundig dokumentasjon på hvordan GoldCorp bidrar til å ødelegge livsgrunnlaget til lokalbefolkningen i Guatemala

«Forskere har funnet en høy prosentandel arsenikk i drikkevannet til lokalbefolkningen.»

gjennom forurenset drikkevann, ødelagt jordsmonn, korrupsjon og vold. Men fondet investerer i dag likevel i selskapet, og viser få tegn

til aktivt eierskap.

Dessverre er ikke GoldCorp unikt. Av selskapene som tidligere har blitt utelukket fra fondet på grunn av brudd på etiske kriterier, har flertallet vært gruveselskaper. Fondet vårt investerer likevel i over 15 gruveselskaper. Samtlige opererer under kritikkverdige forhold.

Hemmelig pengebinge

I 2004 opprettet finansdepartementet et etikkråd for å sørge for at finansdepartementets retningslinjer for etisk ansvarlige investeringer blir overholdt. De har ingen makt til å utelukke selskaper, og kan kun komme med en tilrådning til Norges Bank om utelukkelse eller observasjon av et selskap. Norges Bank har siste ord i saken.

I dag arbeider syv personer i

Marlin-gruen eies av det canadiske gruveselskapet GoldCorp og ligger i Guatemala. Gruvedriften har skapt mange konflikter med lokalbefolkningen, som protesterer mot korrupsjon og helseproblemer som følge av driften.

Det virker som om
profitt står over
etikk.

*Tora Paulsen vil at
du skal bry deg mer
om hva oljepengene
dine brukes til.*

rådet, og disse skal ha oversikt over rundt 9 000 selskaper som fondet investerer i. Det kan virke som en umulig oppgave.

Etikkrådet uttaler seg ikke offentlig om enkeltsaker. Dialog og møter blir holdt utenfor offentligheten, og det er så å si umulig å få innsyn i hvordan de praktiserer aktivt eierskap. Oversikter over selskaper som er blitt utelukket eller satt på observasjonsliste kommer ut kun en gang i året. Det virker som Finansdepartementet ønsker å holde mest mulig hemmelig.

På tide å trekke seg ut

Fra Etikkrådet har det kommet tilrådsninger om observasjon av selskapet, men Norges Bank vil ikke trekke seg ut. Hvorfor ikke? Det virker som om profitt står over etikk. Når problemene er langt nok borte, velger vi å overse det for at pengebingen skal fortsette å vokse. Men selv om det ikke er du som får fremtiden din ødelagt, så betyr ikke det at du ikke skal bry deg! Det er på tide å kreve innsyn i forvaltningen av fondet vårt. ♦

Bli med i redaksjonen!

Vil du være med og utvikle Norges eneste tidsskrift om Latin-Amerika?

Ønsker du erfaring med redaksjons- og tekstarbeid? Vil du jobbe med engasjerte mennesker og samtidig lære mye om politikk og samfunn?

LatinAmerika søker nye redaksjonsmedlemmer til redaksjonene i Bergen og Oslo.

Vi søker deg som

- liker å jobbe med tekst og korrektur
- liker å skrive og/eller fotografere og jobbe med design og foto.
- har lyst til å være med og utvikle et unikt tidsskrift i norsk sammenheng
- har politisk engasjement og interesse for Latin-Amerika

Vi tilbyr god oppfølging og opplæring, godt sosialt miljø og mange lærerike oppgaver.

Tidsskriftet gis ut fire ganger årlig av en frivillig redaksjon. Redaksjonen arbeider med tre hovedområder: Temanummere, aktuelt saker og kultur. Redaksjonsmedlemmene deltar i planlegging av nummerne og oppfølging av skribenter. Redaksjonen produserer egne tekster og arbeider med korrektur og redigering av tekster fra eksterne skribenter. I tillegg kommer oppgaver som rekruttering, promotering og design.

Ingen forkunnskaper er påkrevd, men kjennskap til Latin-Amerika og/eller tekstarbeid og design er en fordel. Opplæring vil bli gitt.

Er du interessert eller har du spørsmål?

Send en kort søknad til: latinamerika@gmail.com

Turné for solidaritet og rettferdighet

Fra 17. april til 19. mai reiste en delegasjon fra Ayotzinapa i Mexico gjennom 14 land i Europa. De krever at de 43 bortførte studentene kommer tilbake i live.

Tekst: Yngve Heiret, solidaritetsbrigadist til Mellom-Amerika i 2013, aktiv i Chiapasgruppa til LAG og i Motmakt.

– Vi mangler 43, det var staten. Vi mangler 25 000, det er staten. Menneskerettighetsaktivist Román H. Rivas er sikker på hvem som er ansvarlig for bortføringen av de 43 studentene og de tusener som har forsvunnet i Mexico de siste årene. Sammen med Omar García og Eleucadio Carlos utgjør han delegasjonen fra Ayotzinapa som i en drøy måned har reist gjennom Europa. For dem er det viktig å belyse det faktum at bortføringen av de 43 studentene 26. september i fjor ikke er en isolert hendelse; mexicansk historie er preget av vold, bortføringer og massakrer utført av korrupte regjeringer.

Alle påvirkes

Det er gått mer enn åtte måneder siden det mexicanske politiet bortførte 43 studenter fra lærerskolen i Ayotzinapa. De pårørende har ikke nøydt seg med å sørge, men har tatt til gatene og krevd de bortførte tilbake i live og rettferdighet for hele det mexicanske sivilsamfunnet. Det har oppstått en stor bevegelse som følge av hendelsen, og både lokalt og internasjonalt stiller grasrota den meksikanske staten til ansvar. På tross av sivilsamfunnets høylytte krav om rettferdighet, sitter mexicanske myndigheter med lukkede ører og nekter å anerkjenne sitt ansvar i saken.

– Dette er ikke første gang vi har hatt problemer med myndighetene og politiet. Den 2. oktober 1968 fant det sted en enorm massakre i Mexico,

forteller García og referer til Tlatelolco-massakren hvor flere hundre demonstrerende studenter ble massakrert av hæren. Også dagens regjering, i ledtog med narkobander og andre organiserte kriminelle, praktiserer et brutalt voldsregime. Offisielle tall viser at 25 000 mennesker har blitt bortført og mer enn 100 000 drept i landet de siste ni årene.

– I Mexico i dag påvirker utryggheten og kriminaliteten alle. Alle er et potensielt mål for drap, bortføringer, utpressing og konsekvensene av regjeringens korrupsjon, sier han videre.

Samlet for autonomi

Bevegelsen som har vokst frem de siste åtte månedene har fått mye internasjonal oppmerksomhet. Hendelsen 26. september i 2014 og månedene som har fulgt har på mange måter blitt stående som et symbol på det politiske landskapet i Mexico: Et samfunn preget av sterke motpoler mellom stat og sivilsamfunn. Sivilsamfunnet har tatt til gatene i enorme demonstrasjoner med det mexicanerne kaller et verdig sinne. García poengterer at bevegelsen har oppstått spontant, som et direkte svar på bortføringen. Dette er altså ingen planlagt politisk organisasjon, men en spontan sammenkomst av grasrota. Likevel påpekes det at bevegelsen har samlet sivilsamfunnet, og styrket kjernene i landets sosiale bevegelser.

– Vi står samlet mot løgnene fra regjeringen, sier Carlos.

Omar García – medstudent.

Román Rivas – aktivist

Eleucadio Carlos – far.

– Vi er en del av en bevegelse som etter 26. september har reist seg og med kraftig stemme sagt at nok er nok, fortsetter García. De har fått nok av et statsapparat basert på løgn og maktmisbruk, og har derfor valgt å føre en kamp

for frigjøring fra staten. De mener den mexicanske staten er ansvarlig for et frontalangrep mot folket i form av krig, plyndring, militarisering, landran, bortføringer og drap.

– For vår verdighets skyld kan vi ikke be om rettigheter fra de samme institusjonene som bryter menneskerettighetene. Derfor har vi bestemt oss for ikke lenger å samhandle med staten, sier Rivas.

Rettigheter må tas

– Rettigheter ber man ikke om, de tas og utøves. Flere organiserte lokalsamfunn i Mexico har vist oss at å utøve menneskerettighetene nedenfra og opp er mulig, fortsetter han. For mange har dette betydd et brudd med myndighetenes måte å organisere samfunnet på. Flere har beveget seg vekk fra hierarkiske og representative systemer hvor makt konsentreres på få hender. Selv om disse organisasjonene og lokalsamfunnene er mangfoldige og geografisk spredt, forsøker de

å samle seg i nettverk, føderasjoner og kongresser. Bevegelsen etter 26. september har på mange måter bidratt til å samkjøre den autonome kampen.

Internasjonal solidaritet

På tross av den folkelige massemobiliseringen etter 26. september, har myndighetene avvist sitt ansvar i saken. De har kommet med flere falske forklaringer på hva som egentlig skjedde, og i februar erklærte de studentene for døde og saken for lukket. Derfor søker de pårørende nå støtte utenfor Mexico. De søker internasjonal solidaritet, med ideen om at kampen går på tross av landegrenser og at det internasjonale sivilsamfunnet må stå sammen i motstanden.

Karavanen ønsker først og fremst et internasjonalt initiativ for at kravene de stiller skal bli innfridd: De forsvunne studentene må komme tilbake i live, lignende hendelser må aldri gjenta seg, hele det mexicanske

sivilsamfunnet skal ha full tilgang til alle menneskerettigheter og en må sørge for rettferdighet for de drepte. For en mer langsiktig og strukturell endring, må den internasjonale grasrota heve sin stemme. Delegasjonen fra Ayotzinapa er ikke kommet til Europa for å oppnå sympati. De vil møte det organiserte sivilsamfunnet i Europa for at vi sammen skal kunne globalisere motstanden.

Undertrykking, utbytting og fremmedgjøring er strukturelle problemer som går på tvers av landegrenser. Motstanden mot undertrykkelsen må være en kamp mot klasser, sentraliserte maktorganer og hierarkiske strukturer i alle land. Derfor handler internasjonal solidaritet også om å ta lokale initiativer for å skape lokale alternativer. Å globalisere motstanden vil si å koordinere grasrotas mange kamper for å skape samfunn basert på solidaritet og deltagende demokrati, sammen og nedenfra. ♦

I tillegg til Europa har karavanen reist gjennom Latin-Amerika for å skape bevissthet rundt forsvinningene og situasjonen i Mexico. Her fra Rosario i Argentina.

Din korrespondent

Latin-Amerikagruppene i Norge lanserer nye landsider. Sidene skal bli en Latin-Amerikakorrespondent for alle.

Tekst: Brita Brekke

Det er vanskelig å finne dybdeinformasjon om Latin-Amerika på norsk. Ingen store medier har korrespondent i Latin-Amerika, og i det norske nyhetsbildet når bare de overfladiske tabloid-sakene frem til leserne. Som en motvekt til det lanserer Latin-Amerikagruppene i Norge (LAG) nye landsider ved semesterstart. – Det er behov for dybdeinformasjon om Latin-Amerika på norsk. Vi håper de nye landsidene kan bli en viktig kilde for folk

som søker informasjon om land i regionen, det være seg studenter, journalister eller andre interesserte, sier daglig leder Heidi Lundeberg.

På de nye sidene vil man finne oppdaterte og aktuelle artikler om hvert land i Latin-Amerika. Artiklene er skrevet av folk som kjenner landene godt, og vil fungere som en kunnskapsbank om Latin-Amerika. På de nye sidene kan du også finne nyhetsartikler fra LAGs nettsider. ♦

Honduras

Demokratiet forvitrer, volden eskalerer og militæret trer inn i politikken. Under den politiske krisen i Honduras ulmer en dragkamp om landets ressurser, der eliten trekker det lengste strået.

Tekst: Marianne Gulli, statsviter og styreleder i Latin-Amerikagruppene i Norge.

Seks år etter statskuppet mot Manuel Zelaya, har den økonomiske eliten i Honduras presset frem en normalisering i landets politiske liv. Det er unntakstilstanden som er normalisert, ikke demokratiet. Landet opplever en demokratisk forvitring hvor makt og ressurser samles på få hender. I tillegg til en total mangel på respekt for demokratisk praksis, pågår en utstrakt militarisering med tilhørende overdreven maktmisbruk. Dette har enorme sosiale konsekvenser. Honduras' befolkning lever under daglig strukturell undertrykkelse med uverdige arbeids- og levekår, ekstrem fattigdom og et lavt utdanningsnivå. Blant folket råder en tretthet over vinningspolitikk, kronisk straffefrihet og korrupsjon. Honduras er i dag inne i en politisk og sosial krise, og mye tyder på at den kan bli langvarig.

Sterk elite

I juni 2009 ble den folkevalgte presidenten i Honduras, Manuel Zelaya, eskortert ut fra presidentpalasset og sendt i eksil i Costa Rica. Zelaya ble fjernet fra makten av en allianse mellom militæret, høyesteretten og landets elite. Kuppet skjedde etter at Zelaya hadde skiftet politisk kurs mot sentrum-venstre, der han i større grad hørte på reformkravene til landets sosiale bevegelser og åpnet for økt samarbeid med det venstreorienterte samarbeidsorganet ALBA. Denne politiske kursendringen sto i sterk kontrast til politikken ført av de politiske elitene i Honduras de siste tretti årene.

Under valget i 2013 gikk det konservative partiet Partido Nacional av med seieren. Den forrige regjeringen, også denne utgått av Partido Nacional, la mye energi i å

gjenoppbygge høyresidens oligarkiske maktgrunnlag, etter flere interne konflikter etter statskuppet. Dagens regjering har en bredt forankret støtte hos eliten og har dermed større handlefrihet.

Fragmentert opposisjon

Opposisjonspartiet LIBRE ble valgets nest største parti. Til tross for at LIBRE har sine røtter i paraplyorganisasjonen for motstandsbevegelsen etter kuppet, FRENTE, har sistnevnte begrenset representasjon i partiet og kongressen. Valgkampen og valgresultatet bærer preg av å ha vært et sirlig dirigert spill av en mindre elite innenfor LIBRE og FRENTE. Folkelig mobilisering og motstand ble lagt på is til fordel for valget, og mange investerte mye håp og ressurser i valgkampen. Det ble bygget opp en tro på at valgseier ville gi rom for å få på plass de ønskede endringene. Samtidig viste opposisjonen liten forståelse for de utfordringer de ville møte fra høyresiden dersom de vant valget.

LIBRE og FRENTE har blitt en sammenknyttet enhet.

Uenigheten mellom de som motsatte seg ideen om å ta del i valget, og de som holdt med partiet, kom tydelig til syne etter valget. FRENTE er ikke lenger den betydelige motstandskraft de en gang var, og konsekvensen er at landets sosiale bevegelser ikke lenger anser dem som en legitim representant.

Privatisering av land og ressurser

I kjølvannet av kuppet har landets økonomiske elite presset på for økt privatisering av naturressursene. Staten har gradvis solgt seg ut av statlige selskaper, og offentlig ressurser har gått over på private hender. Det er innvilget flere hundre konsesjoner til vannkraft og gruvedrift, på tross av omfattende protester og sosial motstand. Likeså har Kongressen vedtatt en rekke lover som tilrettelegger for det omfattende utsalget av landets naturressurser.

En grunnlovsreform åpner for

at investorer og selskaper kan ta over styringen av enkelte landområder, kalt «spesielle utviklingssoner» eller Zonas de empleo y desarrollo económico (ZEDE) på spansk. Her kan investorselskapene selv bestemme lover, utnevne dommere og kontrollere ordensmakten, uten å være underlagt honduransk lovgivning. Dette er frisoner som opprettes for å tiltrekke utenlandske investorer og oppnå økonomisk vekst. Ifølge loven skal ZEDE være en autonom, privat bystat som skal eksistere parallelt med den honduranske staten. Sonene er en type frihandelssone som kan eies av utenlandske investorer for blant annet tekstilvirksomhet, storskala naturressursutvinning, industrijordbruk eller turisme.

Regjeringens og de økonomiske elitens svar på krisen er altså ytterligere privatisering, og det gjentas som et mantra i den politiske debatten. ZEDE er den mest ekstreme formen for privatisering per dags dato.

Etter statskuppet i 2009 har sivilsamfunnet mobilisert, både i gatene og på stemmeseddelen. Organiseringen i partiet LIBRE har imidlertid splittet opposisjonen.

ZEDE og demokratisk forvitring

ZEDE skal styres av en komite for «best practices» som oppnevnes av landets president og eierselskapet. Det skal utarbeides en kode for sameksistens for ro og orden. En tidligere rådgiver for presidenten og pådriver for ZEDE-loven, Octavio Sanchez, har uttalt at koden vil forby gatesalg og tigging og begrense protestaksjoner. I en ZEDE kan styringskomiteen utvikle en egen rettsorden, velferds- og utdanningssystem. Argumentet for dette er at det vil bidra til «økt stabilitet og konkurranseevne». Loven åpner dermed for økt privatisering av naturressurser og omfattende arbeidsmarkeds-kriminalitet med dumping av lønninger, ikke-eksisterende vern av arbeiderrettigheter og angrep på organisasjonsretten.

Det første lovforslaget om ZEDE ble erklært grunnlovsstridig av Høyesterett i 2011. Ifølge Grunnloven kan et lovforslag som er erklært grunnlovsstridig ikke presenteres på ny. Den politiske løsningen på problemet var å avsette fire av de fem grunnlovsdommerne som hadde stemt ned lovforslaget, på ulovlig vis. Med nyinnsatte dommere ble loven presentert på ny i 2013, og vedtatt. Prosjektet fortsetter til tross for aktiv motstand i Honduras. Over 50 organisasjoner gikk nylig sammen og krevde grunnlovsrettslig prøving av ZEDE-loven, men kravet ble forkastet.

Avsetting av grunnlovsdommerne er et alvorlig eksempel på forvitringen av demokratiet. I ettertid har kongressen også vedtatt en lov om politisk rettergang – et klart brudd med prinsipp om rettsapparats uavhengighet. Kongressen kan anklage og dømme offentlige

ansatte, dersom de mener at personen ikke oppfyller sin plikt i vervet. For eksempel gikk den forrige riksadvokaten av i 2013 under trussel om politisk rettergang for korrupsjonsanklager. Dette var en beleilig måte å få ham til å fratre vervet, før det skulle velges en ny riksadvokat av en Kongress der opposisjonen ville ha betydelig representasjon.

Naturressurser og sosial konflikt

Den sosiale motstanden mot ZEDE er stor. De fleste av landets organisasjoner for urfolk, arbeidere, småbønder og miljøforkjempere jobber mot prosjektet, og ZEDE har blitt et sentralt tema i kampen for kontroll over naturressursene.

Jord og naturressurser er to av de viktigste konfliktlinjene i Honduras, og motstanden mot ZEDE skriver seg inn i en lang rekke konflikter over naturressurser og privatisering av disse. Konesjoner til vannkraft- og utvinningsindustrien har gått hardt ut over flere urfolks- og småbondesamfunn. Jord og naturressurser er ikke bare grunnleggende for deres økonomiske og sosiale organisering, for urfolks-samfunnene har de også en viktig kulturell verdi.

Gruve- og vannkraftprosjektene presses på lokalsamfunnene ved bruk av vold og trusler. Fremfor å fremme «utvikling», opplever befolkningen at deres naturressurser plyndres, uten at de får ta del i verken prosessen eller produksjonsverdiene. Lokalbefolkningen fratas enhver form for beslutningsmyndighet over eget samfunn og ressurser. Prosjektene får ofte tilgang på jord på tvilsomt vis, og de forårsaker ofte store miljø- og helseskader.

«Loven åpner for økt privatisering av naturressurser og omfattende arbeidsmarkeds-kriminalitet med dumping av lønninger, ikke-eksisterende vern av arbeiderrettigheter og angrep på organisasjonsretten.»

Honduras:

- Hovedstad: Tegucigalpa
- Befolkning: 8,6 millioner
- Forventet levealder: 70,91 år
- Spedbarnsdødelighet: 18,7 per 1000
- BNP per innbygger (ppp): 4 700 US dollar (est. 2014)
- Religion: katolisisme 97 prosent, protestantisme 3 prosent
- Offisielle språk: Spansk
- Myntenhet: Lempira
- Viktigste eksportartikler: klær, kaffe, bildeler, sigarer, trevirke, reker, tobakk, bananer, gull, palmeolje, frukt, hummer
- Regionale forbindelser: Medlem av CAFTA-DR, Petrocaribe, CELAC og OAS

Det foregår en strukturell og målrettet undertrykkelse av landets sosiale bevegelser, hovedsakelig utøvd av militæret i samarbeid med private sikkerhetsstyrker og paramilitære dødsskvadroner.

Politisk og rettslig forfølgelse av sosiale bevegelser

8. mai i år var Honduras inne for FNs Menneskerettighetsråds Universelle periodiske gjennomgang. Ifølge rapporten fra honduranske myndigheter står det ikke så ille til. Regjeringen presenterer mange prakt-eksemplar på forbedring, som blant annet etablering av kontoret for menneskerettigheter og loven om beskyttelse av menneskerettighetsforsvarere.

For folk på bakken ser situasjonen svært annerledes ut. Menneskerettighetssituasjonen i landet er prekær og har forverret seg siden forrige gjennomgang. Grove menneskerettighetsbrudd finner sted i nesten alle områder av samfunnslivet. Det foregår en strukturell og målrettet undertrykkelse av landets sosiale bevegelser, hovedsakelig utøvd av militæret i samarbeid med private sikkerhetsstyrker og paramilitære dødsskvadroner, med stilltiende eller aktivt samtykke fra statsapparatet.

Urfolks-, kvinne- og menneskerettighetsaktivister lever under konstant trussel om å bli drept, bortført eller forfulgt. Flere urfolksledere og menneskerettighetsforkjempere har de siste årene også blitt straffeforfulgt og fengslet for å motsette seg store utviklingsprosjekter. Ofte uten bevis, og på bakgrunn av falske anklager. Dette er en bevisst strategi fra myndighetene og selskapenes side, for å svekke politisk og demokratisk organisering. Den honduranske menneskerettighets-

organisasjonen COFADEH melder om 3064 tilfeller av strafferettslig forfølgelse av menneskerettighetsforkjempere siden 2013. I 2014 ble to aktivister drept hver uke i kampen for deres rett til jorda og mot miljødeleggelse.

Den interamerikanske menneskerettighetskommisjonen besøkte Honduras i desember 2014. I sin foreløpige rapport uttrykker de bekymring over menneskerettighetssituasjonen, og fremhever den alarmerende situasjonen hvor vold, trusler og drap mot urfolksledere og andre som forsvarer jord og naturressurser er en del av hverdagen.

Urfolks- og jordrettigheter

Honduras har både ratifisert ILO-konvensjon nr. 169, om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, underskrevet FNs erklæring om urfolks rettigheter og har en jordlov som tillater okkupasjon av udyrket jord. Til tross for dette får urfolk og småbønder sjelden bekreftet sitt rettmessige eierskap til jorda, som oftest grunnet sterke økonomiske interesser blant de store landeierne. En av de aller største er Miguel Facussé og hans selskap Corporación Dinant, i allianse med landets største finansinstitusjon, Ficohsa.

Vannkraftverket i Río Blanco er et eksempel. Vannkraftselskapet,

Honduras har blitt sterkt militarisert de siste årene. Det har blant annet blitt opprettet et eget militærpoliti direkte underordnet presidenten. Statsapparatet begår stadig overgrep mot befolkningen.

der Ficohsa er investor, tok seg inn med makt og begynte utbygging i et lenca-urfolkssamfunn vest i Honduras, på tross av enorm motstand fra lokal-samfunnet som ikke var blitt konsultert. Så langt er fire urfolksaktivister drept, flere er rettslig forfulgt og truet på livet, og man opplever en økende militarisering i området.

Garifunasamfunnene organisert i OFRANEH og deres kamp for sine territorier er for tiden under særlig press. Langs hele Atlanterhavskysten blir samfunn med historisk rett til territorier offer for voldelige utkastelser, drap, volds handlinger og den latente trusselen om etablering av en ZEDE. OFRANEH har flere saker gående i Det interamerikanske menneskerettighetssystemet, og domstolen kommer i 2015 etter all sannsynlighet til å dømme den honduranske stat for grove brudd på garifunafolkets rettigheter.

Situasjonen er lignende for småbønder over hele landet, og spesielt ille er det i Aguándalen. Jordkonflikten har røtter tilbake i den historisk skjeve fordelingen av jord, og generell lovløshet rundt landeierskap. På tross av en jordreform på 1950-tallet, ble den omfordelte jorda overtatt av storgodseiere på tvisomt eller ulovlig vis på 1990-tallet. Det er denne jorda småbøndene i Aguán kjemper for.

Ifølge paraplyorganisasjonen for folkelige organisasjoner i Aguán lever de under en de facto militær unntakstilstand, med kontinuerlig militær tilstedeværelse for å demme opp for jordkonflikten. Småbondesamfunn som lovlig okkuperer jord blir regelmessig kastet ut på voldelig vis. Så langt har man dokumentert over 110 drap på småbønder. Situasjonen er tilsvarende ille i Zacate Grande, sør i landet. I begge regionene er Miguel Facussé største landeier og

begge er nå ønskede regioner for å etablere ZEDE.

Autoritær maktform og undertrykkelse

Honduras er et av verdens mest voldelige land. I 2014 ble ett menneske drept hvert 78. minutt, og mange av de drepte var folk som kjempet for sine rettigheter. Volden mot kvinner er enorm og har økt med 263 prosent siden 2005. Militarisering er blitt den eneste politiske løsningen på problemet.

Honduras er i dag landet med størst militærkonsentrasjon i hele Mellom-Amerika, og militær voldsbruk har nådd nye høyder etter statskuppet. Honduras er det landet i regionen hvor omfanget av politisk vold og menneskerettighetsbrudd er størst, og militæret er en viktig bidragsyter til dette. I løpet av de siste to årene har politiet og andre statlige enheter i snitt begått seks drap i måneden.

«I løpet av de siste to årene har politiet og andre statlige enheter i snitt begått seks drap i måneden.»

I løpet av de siste to årene har det også blitt vedtatt en rekke kontroversielle lover. Disse inkluderer loven om telefonavlytting, utvidelse av militærets mandat, terrorloven, den nevnte loven om «politisk rettergang», og konspirasjonsloven. På toppen av det hele er det vedtatt en lov som gjør det ulovlig å demonstrere uten tillatelse. De aller fleste har blitt vedtatt bak lukkede dører og uten offentlig debatt. Lovene legger til rette for under-

trykking av politiske motstandere og sosiale bevegelser. Flere menneskerettighetsobservatører peker på at dagens juridiske rammeverk for politisk og sosial kontroll har flere fellestrekk med de autoritære militærregimene som preget Latin-Amerika på midten av 1900-tallet.

Militarisering

Honduras er på vei til å bli en form for diktatur, og har flere trekk som kjennetegner et totalitært samfunn. Flere offentlige institusjoner er blitt underlagt militæret. I tillegg til å ha kontroll over det statlige sikkerhetsarbeidet, som politiet og etterforskning, har militæret blant annet kontroll over tollvesenet, migrasjonsmyndighetene og telekommunikasjonsselskapet. Militæret er også til stede i grunnskolen, blant annet ved å ta med skolebarna til de militære forlegningene som en del av undervisningen. I tillegg eier viktige myndighetspersoner i hæren flere private sikkerhets-selskap. Til sammen kontrollerer de over 70 000 private sikkerhetsvakter, en styrke som er nesten dobbelt så stor som politiet og hæren til sammen.

Militariseringen nådde nye høyder med opprettelsen av et nytt militærpoliti, direkte underordnet presidenten. Frykten er at presidenten vil bruke militærpolitiet til å presse frem politiske prosjekter ved bruk av makt, utenom grunnloven og normal rettspraksis. Tendensen topper seg med at militærpolitiet vil ha et særlig ansvar for utviklingssonene.

Norge og Norfund

I 2012 inngikk Statens investeringsfond for næringsvirksomhet i utviklingsland (Norfund) en kredittavtale med Ficohsa verdt 12,5 millioner

amerikanske dollar. Kredittstøtten skulle rettes mot små og mellomstore bedrifter innenfor jordbruk og fornybar energi. Ficohsa er den første banken i Mellom-Amerika som har mottatt støtte fra Norfund.

Støtten er kontroversiell, spesielt siden Ficohsa var en sentral aktør under statskuppet i 2009. Bankens eier var på den tiden presidenten for Honduras' næringslivsforening COHEP, og jobbet aktivt for å sikre støtte fra næringslivet. Samtidig betalte Ficohsa for politisk lobbyvirksomhet i USA til støtte for kuppet.

Ficohsa har nære relasjoner til private honduranske virksomheter som er beryktet for grove menneskerettsbrudd, blant annet nevnte Miguel Facussé og Corporación Dinant. I en rapport fra Ombudsmannen for Verdensbankgruppens låneinstitusjoner kobles selskapet til en rekke menneskerettsbrudd, blant annet drap på, og voldelige utkastelser av, småbønder i Aguándalen.

Ombudsmannens rapport understreker finansinstitusjonenes ansvar ved å

oppretholde samarbeidet med selskap som Dinant til tross for anklagene. Den understreker også at selv om investeringsfond, som Norfund, øremerker sine investeringer til små og mellomstore bedrifter, bidrar dette til å frigjøre kreditt til de store selskapene. På denne måten bidrar norsk næringslivsbistand til å opprettholde politisk konflikt i Honduras. Det gjøres gjennom støtte til aktører som står bak statskupp og en politikk hvis mål er privatisering og eierkonsentrering av naturressursene.

De nye stemmene i Honduras

Det finnes heldigvis sterke motkrefter i Honduras. Det organiserte samfunnslivet som blusset opp etter kuppet har samlet seg i kampen mot ZEDE. Undertrykkelsen er verre enn på 30 år, nettopp fordi den organiserte motstanden er sterkere.

Det skjer mye interessant på lokalt nivå. Organiserte lokalsamfunn tar tilbake kontroll over sine områder og ressurser, og står opp mot store multinasjonale selskaper. Lokaldrevne radio-stasjoner er blitt et viktig verktøy

i den sosiale kampen, med en strategisk funksjon og stor mobiliseringsevne. Radio fungerer som en kanal for informasjonsformidling, fremming av rettigheter og politisk skoloring som verken diskriminerer på bakgrunn av språk, utdanning eller økonomisk situasjon.

Kanalene er et verktøy for å holde lokale og nasjonale myndigheter ansvarlig for deres handlinger. I tillegg er radio en kanal for de som kjemper mot den brutale naturressursutvinningen i landet.

Folkeopplysning er imidlertid ingen enkel sak i Honduras. Siden kuppet har 40 journalister blitt drept. Honduras ligger dermed i verdenstoppen på antall journalistdrap i året. 17 journalister fra tre ulike lokalradioer er rettslig forfulgt for deres politiske engasjement. Loven om telekommunikasjon fra 2013 anerkjenner for første gang lokaldrevne radioer, samtidig som den legger til rette for sensur, tvangsnedlegging, konfiskering av utstyr og rettslig forfølgelse av journalister, dersom disse anses for å true den nasjonale sikkerheten. ♦

Småbøndene i Aguándalen er i konflikt med myndighetene og jordeiere og lever under en de facto militær unntakstilstand. Småbondesamfunn som lovlig okkuperer jord blir regelmessig kastet ut på voldelig vis. Så langt har man dokumentert over 110 drap på småbønder.

Siden sist

Lokalvalg i Mexico

Søndag 7. juni ble det avholdt lokalvalg i Mexico, preget av omfattende motstand og store protester. Stemmesedler, samt politisk propaganda, ble brent. Myndighetene satte inn hæren og politiet, og det meldes om flere sammenstøt. Flere demonstranter har blitt fengslet og skadet.

Erkebiskop saligkåret

Óscar Arnulfo Romero, tidligere erkebiskop i San Salvador, ble skutt og drept av en høyreekstremistisk dødsskvadron mens han utførte nattverd 24. mars 1980. Han ble saligkåret av Den katolske kirken i en storslått seremoni 23. mai 2015.

Likekjønnet partnerskap tillates i Chile

Den 13. april ble lovgivningen som anerkjenner likekjønnedes rett til formelt partnerskap i Chile, vedtatt. Loven gir ikke rett til å inngå ekteskap, men garanterer flere rettigheter som ektefeller har i Chile.

Kort fortalt

- 38. runde av fredsforhandlingene i Colombia er i gang etter at våpenhvilen ble brutt.
- Flere tidligere direktører i det brasilianske oljeselskapet Petrobras er dømt til fengselstraff for korrupsjon.
- Brasil har kuttet statsbudsjettet med 180 milliarder kroner. Det går spesielt ut over helse og utdanning.
- Hvert tredje drap i verden skjer i Latin-Amerika.

#RENUNCIAYA Guatemala (og Honduras)

Siden 25. april har titusenvise av mennesker i Guatemala ukentlig demonstrert for å kreve presidentens avgang etter avsløringene av skattemyndighetenes korrupsjon i det offentlige velferdstilbudet IGSS.

I tillegg til visepresidentens avsettelse i mai, er flere ministre og dommere som har vært innblandet i korrupsjonssaken, avsatt eller under etterforskning. For første gang i historien har Kongressen nedsatt en kommisjon for å vurdere om presidenten skal stilles for retten for anklagene.

Honduras har også vært vitne til de største protestene siden statskuppet i 2009, etter at det ble avslørt at presidenten unndro millioner for å finansiere sin egen valgkampanje. Demonstrantene krever at presidenten går av.

Statkraft investerer i Chile

Statkraft har kjøpt en majoritetsandel av aksjene i vannkraftselskapet Pilmaiquén, sør i Chile. Med oppkjøpet styrker Statkraft sin posisjon i Chile. Selskapet er i konflikt med Mapuchefolket om folkets rett til å bevare eget land og egne ressurser. Mapucher i området har okkupert selskapets kontorer for å kreve at alle vannkraftverk umiddelbart avslutter sin virksomhet i Pilmaiquén-elven og på seremonielle steder.

EU, CELAC og Folkekongressen møtes i Brussel

Politiske ledere fra de 28 EU-landene og de 33 landene i Sammenslutningen av latinamerikanske og karibiske stater (CELAC) møttes i Brussel for det to dager lange EU-CELAC toppmøtet. Årets møte hadde som mål å «bygge en felles framtid», og ønsket blant annet å stimulere til økt handel og investeringer på tvers av de to blokkene.

Parallelt med toppmøtet, hadde sosiale bevegelser i Belgia mobilisert til Peoples Summit, folkekongress. Her møttes delegasjoner fra sosiale bevegelser, organisasjoner, akademikere og parlamentarikere fra begge kontinenter.

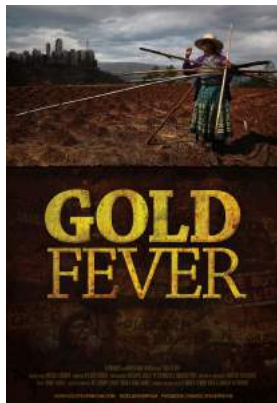

Anbefalinger

Film: *Gold Fever*

Anbefalt av Silje Jahre Frotvedt

Dokumentaren *Gold Fever* (2013) illustrerer hvordan utvinning av gull fra Marlin-gruven påvirker livet til lokalbefolkningen i den lille landsbyen San Miguel Ixtahuacán, i høylandet sørvest i Guatemala. Utvinningen av gull fra gruven startet opp i 2005 i regi av det canadiske selskapet Goldcorp Inc. Da hadde gullprisene begynt å stige kraftig, og det ble økonomisk lønnsomt å utvinne gull fra dette området, som tidligere ikke hadde vært sett på som attraktivt for gruvedrift.

Dokumentaren fokuserer mest på lokalbefolkningens oppfatning av gruvedriften, og gir et godt innblikk i gruvedriftens skyggesider. Den illustrerer hvordan landområdene til lokalbefolkningen forgiftes og at drikkevannet tørker ut. Filmen forteller om eksplosjoner som ødelegger hjemmene deres, husdyr som dør av å drikke det forurensede vannet rundt gruven, og et økende antall barn som blir født med alvorlige helseproblemer. Myndighetene i Guatemala gir samtidig multinasjonale selskaper som Goldcorp Inc. tilgang til å drive gruvedrift og gullutvinning i landet, og hevder at det bidrar til viktige arbeidsplasser og økonomisk utvikling. Filmen anbefales til alle som ønsker å få et innblikk i hvordan multinasjonale selskapers drift påvirker lokalbefolkningens liv.

Anbefalt av Synneva Laastad

Bok: *El libro de los abrazos*

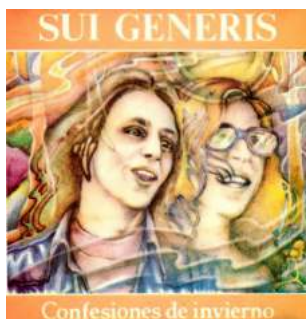
Eduardo Galeano døde nylig av kreft i en alder av 74, og er med rette blitt heidra for hans poetiske sjangeroverskridingar med maktkritikk og omtanke. Det er gjerne *Latin-Amerikas opne årer* som blir heldt fram som meistersverket hans i alle minneorda. Ein mindre kjent, liten skatt i hans forfatterverk er boka *El libro de los abrazos*, «boka av omfamninger». Den har ikkje blitt gitt nokon norsk omsetjing, men fins på engelsk som *The book of embraces*.

Boka er ei samling av kortprosa, av fragment. Fragment av hendingar, av draumar, og av kloke ting forfattaren har blitt fortald på hans mange reiser i Latin-Amerika, av vener, ukjende og av veggane sjølve. Noko er glimt av noko umiskjenneleg latinamerikansk, andre underfundige refleksjonar som gir lesaren ei kjensle av ei ny forståing av noko universelt. Les og kjenn ei varm indre ro!

Plate: *Confesiones de Invierno*

Anbefalt av Maria Melby

På dette albumet tar det argentinske bandet Sui Generis et steg lenger i rockens retning, og befester sin posisjon som noen av Latin-Amerikas største rockelegender.

Sangtitler som «Cuando ya me empiece a quedar solo» og «Lunes otra vez» gir plata et litt melankolsk preg ved første gjennomlytting, noe som bekreftes videre på plata gjennom såre melodier og vakre harmonier.

Et av høydepunktene kommer mot slutten, i form av «Tribulaciones, lamento y ocaso de un tonto rey imaginario o no». Sangen beskriver den franske kongens siste dager før revolusjonen, men kan overraskende lett overføres til latinamerikanske forhold.

Plata er fin å ha på en sliten regnværsdag, sett volumet på full guffe og plag naboene med å synge med på harmoniene!

Capoeira spilles i en sirkel – en *roda*. Rodaen består av instrumenter og capoeiristaer som synger og klapper i takt med musikken, mens to og to spiller mot hverandre inne i sirkelen ved bruk av danselignende bevegelser, samt spark, forsvarsmanøvre og akrobatikk.

Capoeirainstrumentene ble sannsynligvis opprinnelig brukt

til å spille ulike rytmer for å varsle deltakerne i rodaen om at plantasjeierne nærmet seg, og at spillet gikk fra kamp til dans. Plantasjeierne forbød slaverne å utøve all form for kamp. Capoeira var en kampsport utviklet som dans, som slaverne brukte for å beskytte seg mot koloniherrerne. Musikken har forblitt et viktig element i capoeira den dag i dag.

Berimbauen, et stort slaginstrument som kan ligne litt på en pil og bue, bestemmer rytmen og tempoet på spillet i rodaen. Musikken karakteriseres også av andre instrumenter som *atabaque*, *pandeiro*, *agogô* og *reco-reco*. I tillegg til instrumentene er rodaen fylt med sang, der en person leder sangen, mens de andre «svarer» med refreng.

Capoeira

– en kampsport med røtter i slavetiden

Capoeira er en afrobrasiliansk kampsport som oppstod blant afrikanske slaver under kolonitiden i Brasil. Capoeira omtales blant annet som en tradisjon, kampsport, dans eller kunst.

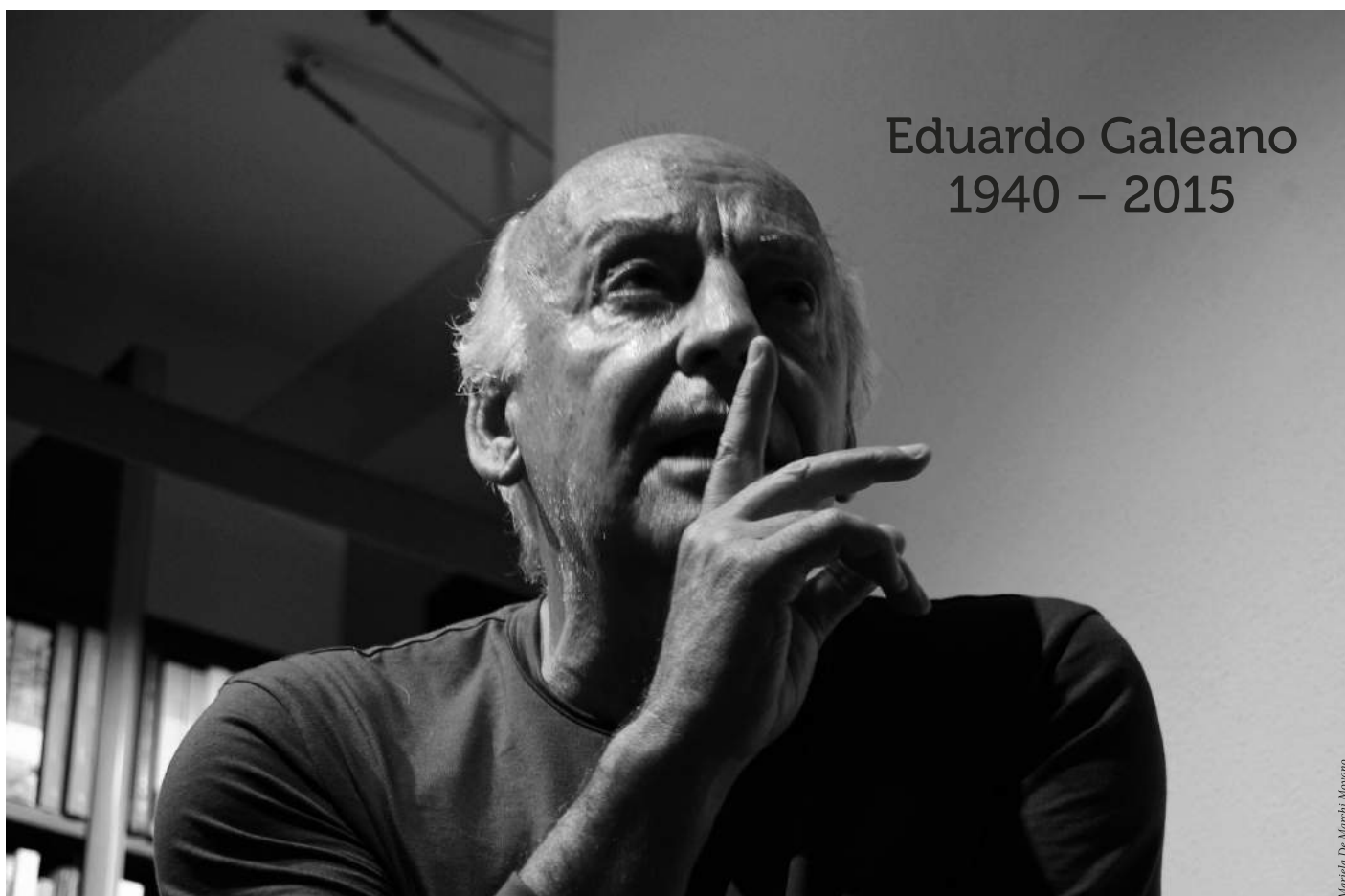
Sangtekstene kan handle om alt fra spillet i rodaen, kjærlighet, og politikk til humor og tull. Ofte improviseres også sangene.

Capoeira læres fra en mester til elev. For mange er capoeira en livsstil, og stadig flere mestere lever av å undervise capoeira.

Capoeira ble i 2014 utnevnt som en verdenskulturell arv av UNESCO. UNESCO har uttalt at

capoeirasirkelen fungerer som en bekreftelse på gjensidig respekt mellom samfunn, grupper og individer. Kampsporten promoterer sosial integrering og motstand mot historisk undertrykkelse, og brukes blant annet som en inkluderende aktivitet blant gatebarn i Brasil. Capoeira har overlevd i flere hundre år, fra sporten oppstod under slavetiden

i Brasil, til det ble forbudt og kriminalisert da slaveriet opphørte på slutten av 1800-tallet. På 1940-tallet ble capoeira igjen tillatt i Brasil, og er i dag landets nasjonalsport. På 1970-tallet begynte capoeiramestere å reise utenlands for å spre sin kunnskap om kampsporten, som nå finnes i en rekke land verden over. ♦

Eduardo Galeano – en hyllest

Den uruguayanske forfatteren Eduardo Galeano gikk bort mandag 13. april, 74 år gammel. Mennesker kan forlate oss, men deres ideer lever videre.

Tekst: Marianne Gulli, statsviter med masteroppgave om jordkonflikt i Honduras og Guatemala, og styreleder i Latin-Amerikagruppene i Norge.

Galeano var en av Latin-Amerikas og anti-kapitalismens fremste tenkere. Å velge ut noen av hans mange sitater og bevingede ord kan være en utmattende øvelse. De vakre verkene hans er en reise gjennom Amerikas kontinent, historiske røtter og håp. Galeano har vært en viktig inspirasjonskilde for den folkelige kampen mot krig, maktmisbruk, undertrykkelse og kapitalisme. Han representerte en åpen

invitasjon til å utøve kjærlighet og *rebeldía*, «opprørskhet».

Minnet, kampen og fellesskapet
Progressive, latinamerikanske stemmer har vært unisone i sin hyllest av forfatteren etter at nyheten om hans bortgang ble kjent.

Galeano var en kritisk tenker i et halvt århundre og en viktig stemme i forsvar av innbyggerne i

Amerikas verdighet og suverenitet. Etter militærkuppet i Uruguay i 1973, måtte han selv flykte til Argentina. Under militærdiktaturet i Argentina flyktet han igjen, denne gangen til Spania.

Obligatorisk lesning

Galeanos mest kjente verk er boken *Latin-Amerikas åpne årer – fem århundrer med plyndring av et kontinent*. Boken er et portrett

«Yo creo que fuimos nacidos hijos de los días, porque cada día tiene una historia y nosotros somos las historias que vivimos.»

«Jeg tror vi er født barn av dagene, for hver dag har en historie og vi er de historiene vi lever.»

av fremmede lands og krefters plyndring og utnyttelse av Latin-Amerika fra den spanske kolonitiden til dagens innblanding fra USA. Boken ble forbudt under militærdiktaturene i Chile, Argentina og Uruguay. *Latin-Amerikas åpne årer* er obligatorisk lesning for alle som ønsker forstå Latin-Amerikas politiske utvikling og kamp.

«Jeg skriver for å ta tilbake vårt virkelige minne, menneskehetens minne. Det jeg kaller den menneskelige regnbuen, som både er vakrere og mer fargerik enn den andre regnbuen. Men den menneskelige regnbuen har blitt lemlestet av machisme, rasisme, militarisme og en rekke andre ismer, som på brutalt vis har drept vår storhet – vår mulige storhet og vår mulige skjønnhet.»

Hans lange forfatterskap har gitt oss et titalls bøker, flere av dem er oversatt til over 20 språk. Selv beskrev han seg som en skribent som var besatt med å huske Latin-Amerikas fortid, fortiden til et kontinent som er fordømt til å glemme.

«Utopien er i horisonten. Hvis jeg nærmer meg to skritt, trekker den seg to skritt unna. Jeg går ti skritt, og horisonten flytter seg ti skritt lenger bort. Hvor mye jeg enn går, så når jeg den aldri. Så,

hvilket formål tjener utopien? Jo, for at vi skal fortsette å gå»

«La utopía está en el horizonte. Me acerco dos pasos, ella se aleja dos pasos. Camino diez pasos y el horizonte se desplaza diez pasos más allá. Por mucho que camine, nunca la alcanzaré. Entonces, ¿para qué sirve la utopía? Para eso: sirve para caminar.» (Fernando Birri, sitert av Eduardo Galeano)

Inspirasjon for en bedre verden

Galeanos forfatterskap fungerer fortsatt som en ledestjerne for de folkelige kampene på kontinentet og i verden, selv etter hans død. Hans eksempel og kampvilje inspirer til å jobbe for en bedre og mer menneskelig verden. La oss ta med oss hans budskap videre:

«Til forskjell fra solidariteten, som er horisontal og som utøves mellom likeverdige, utøves veldedigheten ovenfra og ned, den nedverdiger mottakeren, og vil aldri kunne rokke ved maktforholdene»

«A diferencia de la solidaridad, qua es horizontal y se ejerce de igual a igual, la caridad se practica de arriba-abajo, humilla a quien la recibe y jamás altera ni un poquito las relaciones de poder.» ♦

Marela De Marchi Moyano

«Al fin y al cabo somos lo que hacemos para cambiar lo que somos.»

«I bunn og grunn er vi det vi gjør for å endre det vi er.»

Jose Francisco Pinon

Møtet med guaraní-kaïowá

«Ingen hadde trodd at det som tidligere var så fjernt for oss, skulle bli så nært.»

Se for deg et område bestående av utmagrede jorder, forurensede elver og søppeldynger fra en konsumerende verden. Dette er realiteten for mange urfolkssamfunn, og prisen de må betale for vår manglende bevissthet.

Tekst og foto: Iril Naustdal,
solidaritetbrigadist i Brasil våren 2015.

Det finnes ikke en skikkelig skog å se noen steder. Vi kjører gjennom milevis med soya- og sukkerplantasjer. Midt inni det hele kan vi se små provisoriske hus som umulig kan gi vern mot vind og kulde på disse åpne slettene. Som en sterk kontrast kan vi i nattens mørke se lysene fra hovedgården til jordeieren som eier størsteparten av land-områdene vi har kjørt gjennom.

Ingen hadde trodd at det som tidligere var så fjernt for oss, skulle bli så nært. Vi hadde alle et bilde eller en forestilling om hvordan urfolk var, eller så ut. Det var derfor en tankevekker å møte guaraní-kaïowá-folket.

Guaraní-kaïowá

Guaraní-kaïowá er den største urfolkgruppen i Brasil, og er primært bosatt i delstaten Mato

Grosso do Sul, som grenser mot Paraguay og Bolivia. Deres historiske territorier er i dette området. Det finnes cirka 45 000 guaraní-kaïowa i delstaten i dag.

Mellom 1915 og 1928 ble det opprettet åtte forskjellige urfolks-reservater i Matto Grosso do Sul. Intensjonen var å samle urfolk for å frigjøre jord for den hvite mann. Alle urfolksgruppene ble samlet, uten å ta hensyn til hvilken gruppe eller familie de tilhørte.

Mange blant guaraní-kaïowá-folket nektet å godta tvangs-flyttingen til reservatene, og har forsøkt gjennom årene å ta tilbake jorden sin. Her er det gjentagende konflikter hvor godseierne sjelden viser nåde. De hyrer inn det som her kalles «pistoleiros», private militser som går inn i områdene med våpen og vold.

Caciquen Ernesto med sin datter.

Latin-Amerikagruppene i Norge sender hvert halvår ti ungdommer på Solidaritetsbrigade til et land i Latin-Amerika. I LatinAmerikas faste reisebrevspalte kan du lese om deres opplevelser. I 2015 er brigadistene i Brasil sammen med De jordløses bevegelse (MST). MST er regionens største sosiale bevegelse og har siden 1984 kjempet for jordreform, bærekraftig jordbruk og et mer rettferdig samfunn.

Guaraní-kaíowá figurerer på toppen av selvmordsstatistikker i Brasil.

Motsetningsfylt norsk rolle

Norge er kjent for å gi mest til urfolkorganisasjoner her i Brasil, noe vi er stolte av. Men det paradoksale er at Statens pensjonsfond utland (Oljefondet) investerer i selskaper som produserer biodrivstoff av sukkerrør. I tillegg importerer Norge store mengder soya til vårt eget landbruk, for å produsere kraftfôr til kveg, fisk og kylling. Få av oss vet at kjøttet vi spiser hjemme i Norge har blitt foret med soya fra Brasil.

Jordbruket i Brasil baserer seg på industriell og ensformig dyrking av produkter som soya, sukker, mais og bomull, og tar over store landområder. Den brasilianske økonomien er sterkt knyttet til dette jordbruket, og for å oppnå økonomisk vekst, må uromomenter ryddes av veien – i Brasil er det blant annet urfolk. Både sukker og soya dyrkes på landområder som tilhører urfolksamfunn.

– Hvordan kan folk like å søte kaffen med sukker blanda med blod? spør Caciquen Bonifacio.

Mørke historier

Møtene med guaraní-kaíowá var en emosjonell berg-og-dalbane. De tok oss med på ritualer og lek, for deretter å fortelle oss historier gjennom kroppsspråk, blikk og tårer. De delte grusomme minner fra fortida og om situasjonen i dag, om volden og undertrykkelsen de har opplevd. De berettet hvordan familie-medlemmer har blitt torturert og drept i kampen for jorda. Ifølge en rapport laget av den kristne urfolksorganisasjonen CIMI har 361 guaraní-kaíowá blitt drept i tidsperioden 2001-2013.

Guaraní-kaíowá figurerer på toppen av selvmordsstatistikker i Brasil. I perioden mellom 2000-2012 var det 700 mennesker innenfor denne folkegruppen som valgte å ta sitt eget liv. Dette er et folk med en sterk tilknytning til jorda si. For dem er jorda alt, og uten den er de ingenting. De ser på den som sin mor – den som gir næring til alt liv. Jorda er opphavet til deres historie, kultur og tradisjoner. Uten jorda deres kan de ikke leve et verdig liv.

Situasjonen i dag

Situasjonen for urfolk i Brasil i dag er usikker. Godseierlobbyen i kongressen har tidligere ytret et ønske om endring av den brasilianske grunnloven for å kunne ta i bruk urfolksterritorier til landbruksproduksjon og utvinning av mineraler. Lovforslaget, kjent som PEC 215, vil sette en stopper for opprettelsen av urfolksterritorier. Lovforslaget ble avverget i 2014, og dette ble sett som en stor seier blant urfolk i Brasil.

I dag står godseierlobbyen sterkere enn noen gang og flertallet i kongressen støtter dem. Dermed er de farligere enn noensinne, og har kommet med et nytt krav til regjeringen om å få gjennomført lovendringen. Hvis dette forslaget går igjennom vil det bety begynnelsen på slutten for alle urfolksamfunn i Brasil. Som en viktig bistandsaktør til urfolksorganisasjoner er Norge ansvarlig for å ta et oppgjør med dobbeltrollen vi spiller. Spiller vi på urfolks lag eller på parti med den ødeleggende agrobusinessen? Kampen er allerede i gang, og vi må ta et standpunkt nå! ♦

– Se her, den hvite mann kaster søppel på vårt område, forteller Ernesto.

Valdelico står foran enorme områder ødelagt av agrobusiness.

Representanter fra guaraní-kaíowá viser urfolksområdet Taquara på kartet. Historisk tilhørte området dem.

Mitt Latin-Amerika

Marianne Gulli
Ledelsessekretær i LO og leder i Latin-Amerikagruppene i Norge

«Den stille kampen gjør et enormt inntrykk. Det å stå opp om morgenen og fortsette å jobbe med jorda er, for mange, en kamp i seg selv.»

LAGs nye styreleder har et stort hjerte for Latin-Amerika, og engasjerer seg spesielt for den folkelige kampen for en bedre fremtid.

Tekst: Pia Blindheim Lund

Selvangivelse:

Navn og alder: Marianne Gulli, (31)

Jobber som: Ledelsessekretær i LO

Lytter til: Radio (og danser til cumbia)

Favorittland: Guatemala (og Honduras)

Yndlingsord på spansk: Fijese...

Blir engasjert av: Folk som kjemper, tross alle odds.

Hva ville du endret i Latin-Amerika? Jeg ønsker at den folkelige motstanden, basert på fredelige aksjonsformer, kollektiv organisering, lokale alternativer og selvråderett vokser og blir større, for å få slutt på undertrykking, ekskludering og plyndring av alle typer territorier. Ikke minst at den verdigheten som preger de folkelige kampene i Latin-Amerika fortsetter å være et eksempel til etterfølgelse for flere folk og kontinenter.

Et «must» for reiselystne i Latin-Amerika? Det har ikke så mye å si hvor du drar – så lenge du er på et sted du trives. Men uansett hvor du er: Gå på markedet i byen der du er, ta lokalbussen, snakk med folk i parken, og ikke minst vær nysgjerrig og følg impulsene dine. Latin-Amerika er en region fylt av inntrykk og overraskelser, og alle vil finne sin favoritt.

Hvordan begynte din interesse for Latin-Amerika?

I 2003 dro jeg på studietur til Mellom-Amerika med Sund folkehøgskole. Etter besøk i Chiapas i Mexico, El Salvador, Guatemala og Cuba ble nysgjerrigheten vekket. I 2005 dro jeg på Fredskorpsutveksling til Guatemala. I ett år jobbet jeg med ungdomsorganisering og alternativ utdanning blant ungdom og sammen med en småbondeorganisasjon. Etter det var det ingen vei tilbake. Jeg endte opp med å bo der i 6 år, og i løpet av den tiden har jeg jobbet med både grasrotorganisasjoner, ulike kulturgrupper og kulturfestivaler, og som rådgiver på den norske ambassaden. De siste årene har jeg også skrevet på en masteroppgave om rettsliggjøring av jordkonflikt, med feltarbeid blant urfolk- og småbondesamfunn i Guatemala og Honduras.

Hva har gjort mest inntrykk på deg under dine opphold i Latin-Amerika?

Det klassiske svaret er mangfoldet og de store forskjellene. Sannheten er at jeg fascineres av den enorme kampviljen som finnes hos folket, på tross av all den motstanden de møter. Ikke minst gjør den stille kampen et enormt inntrykk. Det å stå opp om morgenen og fortsette å jobbe med jorda er, for mange, en kamp i seg selv. Det var først da jeg skjønte det at jeg begynte å forstå (litt) mer av landet og regionen.

Hva tenker du om mobileringsene i Guatemala?

Protestene i Guatemala, og også i Honduras, er viktige og inspirerende hendelser. I Honduras har ikke så mange tatt til gatene siden statskuppet i 2009. I Guatemala har protestene vært massive, men samtidig gått

Allehelgensdag samles familiene på kirkegården for å minnes forfedre, venner og familie. Det er en dag preget av fellesskap, farger og glede. Dragene representerer enheten mellom dødsriket og den fysiske verdenen – tråden binder sammen de døde og de levende.

Dagen før Marianne forlot Guatemala merket hun kroppen med landet: Maisen representerer det guatemalanske folket, quetzalfuglen friheten og nahualen den kvinnelige kraft og styrke, moder jord og fruktbarhet.

relativt fredelig for seg. De har i tillegg mobilisert mange folk og befolkningsgrupper som ikke tidligere har vært politisk aktive. Protestene har dermed vært et mangfold av folk, uttrykk og tendenser som alle har gått sammen om ett felles krav: å nedkjempe korrupsjon og straffefrihet. Vise-presidenten og flere ministre har blitt avsatt i Guatemala. Et av kravene som det jobbes med er en reform av valgsystemet. Det er en lang prosess hvor mange aktører ønsker ha en finger med i spillet. Det er vanskelig å spå hva som vil skje fremover og hva det vil ha å si for valget. At noe er i endring er det imidlertid ingen tvil om. Dette er inspirerende for de som deltar i protestene, og for oss som følger med på avstand.

Hvilke erfaringer har du gjort deg som leder av styret i Latin-Amerikagruppene i Norge?

LAG er en organisasjon med bredde, mangfold og engasjement. LAG er summen av alle grupper, lokallag, utvalg og prosjekter og det er dette engasjementet og denne aktivismen som er grunnen til at vi eksisterer som organisasjon. Det gjør arbeidet i landsstyret utrolig gøy, men det byr også på noen utfordringer.

Som landsstyreleder tror jeg vi har en utfordring i å styrke oss selv som politisk organ i organisasjonen, men også i å styrke forankringen og tilhørigheten til LAG blant alle organisasjonsledd og aktivister. Vi kan fortsatt bli flinkere på å styrke landsstyrets ansvar og rolle. Dette inkluderer blant annet å ta mer kontroll over LAGs overordnede styring, beslutningsmyndighet, og styrke dialogen og samhandlingen mellom styret, lokallag og grupper.

Hvordan jobbes det i landsstyret til LAG?

Landsstyret møtes fire ganger i året, hvor vi har politiske diskusjoner, følger opp arbeidsplanen og andre tiltak vedtatt av landsmøtet, samtidig som vi legger føringer for arbeidet videre. Mellom møtene har vi diskusjoner og fatter vedtak per e-post.

Akkurat nå jobber vi blant annet med å utforme årets kampanje om norske interesser i Latin-Amerika, der vi skal sette fokus på norske investeringer som går på akkord med sosiale bevegelsers kamp. I tillegg arrangerer vi sommersamling i august, som kommer til å bli kjempebra. Jeg håper at så mange som mulig av LAGs medlemmer i alle Norges kriker og krokar har lyst til å bli med på sommersamlingen og ta del i kampanjen! ♦

Café CHIAPAS-MEXICO YaBASTA

**Solidarisk kaffi
frå Chiapas, Mexico.**
Revolusjonerande smak
er garantert.

I HØGLANDET i Chiapas, Mexico er kaffidyrking den viktigaste inntektskjelda for urfolket. Den opne kaffimarknaden pressar bøndene til å selja kaffien sin til skammeleg låge prisar.

CAFÉ YABASTA kjem frå eit kooperativ av Zapatistar, ei urfolksrørslé som kjempar for ei meir rettvís verd. Dei dyrkar jorda utan bruk av sprøytemiddel óg kunstgjødning.

KAFFIPRISEN vert fastsett etter rådslaging med kaffikooperativa, og vert selt av solidaritetsgrupper over heile verda. Utan mellomledd som skor seg omsynslaust, kan Zapatistbonden få ei betre og meir stabil betaling.

Gjer som resten av landet, gå på nettet og ting kaffi heim til deg sjølv:

www.zapatista.no

